NÁDAY BÉLA

ARGENTINÁBAN

1920 FEBRUÁR–MÁRCIUS–ÁPRILIS

KIUTAZÁS. AZ ÉLET BUENOS-AIRESBEN. GAZDASÁGI, POLITIKAI, TÁRSADALMI, MŰVÉSZETI, KULTURÁLIS VISZONYOK ARGENTINÁBAN. TANULSÁGOK KIVÁNDORLÓK RÉSZÉRE. A MAGYARSÁG HELYZETE DÉLAMERIKÁBAN STB.

RÁKOSI JENŐ BUDAPESTI HIRLAP UJSÁGVÁLLALAT RT. KIADÁSA
1920

Ára 20 korona

NÁDAY BÉLA

ARGENTINÁBAN

1920 FEBRUÁR - MÁRCIUS - ÁPRILIS

BUDAPEST, 1920

I. FEJEZET.

A forradalmak telén Bécsből Nápolyig.

Utazás Triesztbe. Matrózok sztrájkja. Szomoru karácsony. A Columbia utasai. Egy magyar erdőmérnök.

Bécs, 1919 december 21. Kora reggel van, alig öt óra, még sürü éjszakai köd fekszik az osztrák fővároson, a gázlámpák halványan, sápadtan csillogó fényében robog velem a kocsi a Süd-Bahnhofra. A Déli Vasut pályaudvarán már rengeteg ember tolong, sok-sok ezren akarnak utazni ma reggel, mert ez az utolsó vonat Trieszt felé. Az osztrák kormány ugyanis a szénhiány miatt mától kezdve, 1920 január 8-áig megszüntette a vasuti közlekedést Ausztria területén. És az emberek most vad üvöltéssel tapossák egymást a pályaudvaron, hogy helyet kapjanak az utolsó vonaton. Sok gyürött arcu, álmos ember, köztük sok száz kivándorló, akik, mint a patkányok a sülyedő hajóról, menekülnek a háboru rémségeitől agyongyötört, nehéz forradalmi lázban vergődő Ausztriából, Magyarországból . . . Borzalmas küzdelem után feljutottam az egyik első osztályu kocsira. Egy ismerősömet pillantottam meg a kocsi ablakában. egy *Hauszka* nevü osztrák kapitányt, akivel először az uruguayi konzulátuson találkoztam, amikor utleveleinket láttamoztattuk. És elhagytuk Bécset. A vonat a rettenetes megterhelés következtében minden eresztékében recsegve-ropogva ment tovább. Minden állomáson ujabb ostrom indult meg a lépcsők ellen és igy csigalassusággal haladhattunk Trieszt felé. Harminchárom óráig tartott az ut Bécstől Triesztig és sehol, egyetlen állomáson nem lehetett semmi eledelt kapni, a vasuti éttermek mindenütt be-

zárva, borzalmas volt azoknak a szenvedése, akik nem vittek magukkal elegendő utravalót. Végre 22-ikén délután 2 órakor Triesztbe érkeztünk.

A kikötőben horgonyzott a *Columbia* nevü személyszállitásra berendezett kereskedelmi hajó, most a *Lloyd Triestino, Cossulich Társaság,* azelőtt Austro-Americana. Ezzel a hajóval utaztam Argentinába. Az indulás időpontja december 31-ikére volt kitüzve, de a hajó matrózai sztrájkba léptek. Triesztben igen gyakoriak ezek a sztrájkok, minden csekélység miatt a munkabeszüntetés fegyverét használják a hajók legénységei és igy történt, hogy január 7-éig Triesztben kellett vesztegelnünk. Budapest polgármesterének, *Bódy* Tivadarnak a fiával együtt töltöttem a várakozási időt. Közben karácsony volt és mi egy hotel-szobában, távol szeretteinktől, mélységes szomorusággal ünnepeltük a szent estét, távol szép Magyarországtól, ahol a bizonytalan, véres sors ádáz kegyetlenséggel üldözi népünket . . . És Szilveszter este lett és nekünk torkunkon akadt a jókedv gyöngyöző itala . . . A kis szobában ültünk az ablak mellett és kibámultunk a zuzmarás utcákra. Trieszt aludt már, amikor mi még mindig ott ültünk az ablaknál és néztünk . . . néztünk, Trieszten tul . . . egy kicsiny ország felé, ahol most orgiáit tartja a szenvedés és lassan, elbusult szavaink nyomán a vágyakozás könnye csordult ki a szemünk sarkán . . .

Azok az utasok, akik, mint kivándorlók, már Bécsben megváltották hajójegyüket, az elindulás kitüzött napjától kezdve a hajóstársaság ellátásában részesülnek. Igy történt most is és a sztrájk ideje alatt a hajóstársaság szállójában helyezték el a kivándorlókat. A hajójegy ára a teljes ellátással együtt Trieszttől Argentináig, illetve Buenos-Ayresig a következő:

Fedélköz	12.000	korona
II. osztály . . .	26.000	„
I. osztály	32.000	„

A fedélközben, mely a III. osztálynak felel meg, utazik a kivándorlók többsége, mig az első és második

osztályon számozott helyek vannak és ezeket csak vagyonos utazók töltik be.

1920 január 7-ikén reggel a *Columbia* fölszedte horgonyát és ólmos esőben megindult hosszu utjára. Ezer fedélközi utasa volt a hajónak, akik között 370 osztrák tiszt a családjával vándorolt ki az Ujvilágba. Vérmes reményekkel, megátalkodott bizakodással indultak ezek a tisztek az uj hazába. Nem is sejtették, milyen szörnyü megpróbáltatások várnak még rájuk. Remény, jókedv és bizalom ömlött el a fedélközön, erős emberek az erejükben biztak, éles elmék a tudással reméltek uj életet megalapozni, a föld munkásai rengő, nagy buzatáblákat láttak már sárgallani a kezük munkája nyomán Argentina bevetetlen, óriási nagyságu mezőségein és mindenki egyformán hitt valami rettenetes megbabonázottsággal abban a mérhetetlen gazdagságban, abban a csodás jólétben, amely odakünn, a La Plata vidékén vár reá. Mert arról semmiféle prospektus nem ad hirt, hányan térnek vissza a délamerikai kivándorlottak közül szerencsésen, boldogan, gazdagon, avagy hányan alapozzák meg odakünn akármilyen verejtékes munkával is gyönyörünek álmodott jövőjüket. Könyvemben megkisérlem föltárni a csalódásoknak azt az iszonyuan keserü láncolatát, amelyen ezek a rózsás reményekkel eltelt emberek keresztülmennek, amig végül is elpusztulnak.

A II. osztályon, ahol én is utaztam, 50 hely volt, természetesen az utolsóig kiadva. Egy-két utitársammal csakhamar megismerkedtem, igy *Devrient* argentinai nagybirtokossal, a bécsi Burg-Szinház hires rendezőjének nagybátyjával, aki családját vitte most magával Argentinába, továbbá *Rodolpho Luck* chilei millomos német posztókereskedővel, aki ugyancsak hozzátartozóiért jött Európába. Még sok gyáros, milliomos utazott velünk együtt, akik a háboru rettenetes hat éven keresztül el voltak családjaiktól szakitva és csak most nyilt végre alkalmuk nejüket, gyermekeiket hazavinni Argentinába. Az első osztályon, mivel a hajó nem csupán személyszállitó, hanem kereskedelmi hajó is volt, mindössze 8 hely volt. Ezeken a

helyeken az uruguayi konzul utazott haza családjával s igy az egész elsőosztályt kizáróan ő foglalta el.

Utitársaim között nemsokára magyarokat is felfedeztem, igy egy erdőmérnököt, akit az Argentinában vélt hatalmas erdőségek csábitottak kivándorlásra. Amikor Devrient nagybirtokos az erdőmérnök terveit hallotta, a magyarság iránt érzett meleg szeretettel jegyezte meg:

— Kedves uram, hisz Argentinában száz meg száz mérföldet is bejárhat, amig egy-egy erdőségre bukkan! Ne keressen ön erdőt odakünn, mert iszonyu lesz a csalódása. Szivesen adok önnek állást birtokaimon, szegődjék az én szolgálatomba!

És az erdőmérnök, fanatikusan reménykedő honfitársam, a hajón el is fogadta a Devrient ajánlatát és megegyezett az argentinai milliomossal. De alig hogy Buenos-Ayresbe érkeztünk, a mérnök kijelentette, hogy ő mégis csak elindul erdőt keresni, ahol önálló munkával jobban érvényesülhet. És nekivágott a mérhetetlenül nagy Argentinának — erdőt keresni. Mikor eltávozott, Devrient elgondolkozva szólt hozzám:

— Meglátja, uram, hosszu ideig fog bolyongani, kisérletezni, mig végre koldusan, lerongyolódottan fog visszatérni *hozzám,* ha ugyan még emlékezni fog a nevemre és könyörögni fog az általam ajánlott állásért!

Még sok magyar utazott a Columbián, legnagyobbrészt menekült kommunisták, akik a fedélköz utasai közt jártak-keltek. Nyughatatlan lelkük még itt, a hajón sem pihent, hanem beszéltek, izgattak, agitáltak Marx tanainak a szellemében és folytonfolyvást álmokat, terveket szőttek, világrészekről, ahol agyrémeik valóra válnak. Az egyikről később hallottam még olakünn, Buenos-Ayresben. Az argentinai bolysevik-mozgalom agitátorává szegődött és annak leveretésével sulyosan bünhődött. A többi eltünt a szemeim elől.

A Columbia pedig nyilegyenesen siklott előre és nemsokára a nyilt tengeren voltunk. Amig az öbölből kiértünk a sik tengerre, az egyik árbockosárban egy matrózt láttam, aki különös távcsővel a tenger mélyét figyelte. Amint megtudtam, ez az őrtállás a lerakott

és a hajók utját még mindig veszélyeztető aknamezők miatt van, mert még érintetlenül megvannak az osztrák-magyar hadihajók által elhelyezett aknák. Mikor a hajó kiért a nyilt tengerre, az őrtállás megszünt.

Künn a sötétzöld Adrián. A fedélzeten vagyok és nézem, mint töri át a nap a köd sürü kárpitját. Az eddig lágyan ringó hajónk most egyszerre táncolni kezd. Január 7-ike van és itt a tengeren ugy tünik fel, mintha februárnak is vége volna már. Aranyszinü téli délelőtt van, a tengeren fehéren tajtékzó hullámokat szánt a hajónk és már az Appenninifélsziget mellett haladunk . . .

Ekkor már az utasok háromnegyed része megkapta a tengeri betegséget.

Csak a legmerészebb fantázia képzelheti el azt a rut látványt, ami akkor a fedélközön a szemlélő elé tárult. A fedélköz utasai csak este 6 órakor mehetnek le hálótermükbe és reggel 7 órakor már el kell hagyniok azt. Egész nap a fedélközön vannak, tehát a legnagyobb szennyben és büzben, amit a tengeri betegség következtében maguk az utasok okoznak.

A fedélköz utasait, köztük a 370 osztrák tisztet és családtagjaikat, a hajóstársaság meglehetősen mostohán kezelte. Ugy étkeztek, mint egy hadsereg legénysége, csajkákból, füles edényekből, amelyeket nekik maguknak kellett kimosniok. Ruhanemüiket is ők maguk mosták és mivel a hajón tartályokban levő édesviz a főzéshez volt szükséges, sós tengervizben kellett kimosni fehérnemüiket, olyan vizben, amelyben a szappan nem habzik . . . Jég hiányában ivóvizük 15—16 fokos meleg édesviz volt.

A hajón 12 élő vágómarha volt, melyek épp ugy megkapták a tengeri betegséget, mint az emberek. Amikor e beteg állatok már nem tudtak lábukon állani, levágták őket. A hajó előrésze, ahol a vágómarhák kivégzése történt, piroslott a kiömlött rengeteg vértől.

A fedélköz utasai közös mosdóban tisztálkodtak, képzelhető, milyen mérhetetlen volt a szenny ezek között a szegény emberek között.

A II. osztályon természetesen európai stilusu volt az utazók ellátása. Table d'hôte-rendszer szerint étkeztünk, külön kajütben háltunk és fedélzetünk is elegáns és kényelmes volt.

Négynapi utazás után Nápolyban kikötöttünk.

II. FEJEZET.

Az Atlanti-Oceánon át — Argentinába.

Ujabb kivándorlók. Megérkezés Almeriába. „Vakutasok." Spanyol-betegség. A Kanári-szigetek. Temetés a tengeren. Rio de Janeiro. Karantén. Ügynökök Santosban.

Január 11-én este érkeztünk meg Nápolyba, otthon ilyenkor csikorgó tél van, itt, mintha enyhe ősz lenne, ugy hogy bár téliruhában járunk, a felsőkabát már lekerült rólunk. Másnap hajónk ujabb 600 kivándorlót vett fel, legtöbbnyire délolaszokat, akik elviselhetetlen szennyet hoztak magukkal a fedélközre.

Több mint ezerhatszáz ember zsufolódott össze a fedélközön. Férfiak, nők, gyermekek, aggok, áldott állapotban levő asszonyok a csomagjaikkal, egymás hegyén-hátán, irtózatos összevisszaságban. És ebben a rettenetes kaoszban lettek rosszul az ujonnan érkezettek a tengeri betegség következtében, szinte egymáson hevertek az emberek, az élősdiek ijesztő mértékben elszaporodtak és állandó sirás, jajgatás, vinynyogás tette még elviselhetetlenebbé a helyzetet. Az osztrák tisztek között fenyegető hangulat lett urrá. Másnap, amikor hajónk kifutott a nápolyi kikötőből, küldöttséget menesztettek a kapitányhoz és a küldöttség szónoka szenvedelmes hangon követelte, hogy őket, mint intelligens katonatiszti családokat azonnal különítsék el a délolasz söpredéktől. Szavait igy fejezte be az osztrák főhadnagy:

— Ha a legrövidebb idő alatt a kapitány ur kérésünknek nem tesz eleget, mi a legvégsőkre el vagyunk szánva. Bedobjuk az olaszokat a tengerbe!

Az erélyes felszólalásnak meg is volt a hatása. Az osztrák tiszti családokat a hajó előrészébe telepitették.

A II. osztályon semmiféle incidens nem fordult elő. Az élelmezés bőséges, sőt mondhatnám, tul sok is volt, csak a legtöbben nem birták az erős olajjal főzött ételeket enni. A hajó élelmezési biztosa egy Bruno *Maron* nevezetü ember volt. Lelkiismeretlen, hütlen alkalmazottja volt a hajóstársaságnak. Nem gondoskodott sem elég friss főzőolajról, sem tojásról, vajról, még elegendő jégről sem, ugy hogy amikor az Ekvátor alá érkeztünk, a tikkasztó hőségben nem volt jég az ivóviz hütésére. Meleg vizzel kellett oltani iszonyu szomjuságunkat. Ez az ember a hajón annyi gazságot követett el, hogy az utasok végül is egy panaszirást adtak nekem, azzal a kéréssel, hogy mivel én ugyis visszautazom nemsokára Triesztbe, adjam át e panaszt a hajóstársaság igazgatóságának. Különösen azt sérelmezték az utasok, hogy tartalék-élelmiszerről a biztos egyáltalában nem gondoskodott, ugyannyira, hogyha például csavartörés, vagy gépjavitás miatt hajónknak esetleg hosszabb ideig kellett volna a nyilt tengeren vesztegelni, *éhen pusztulhattunk volna.* A panaszt visszautazásomkor valóban benyujtottam az igazgatósághoz, amire Bruno Maron urat rögtön elmozditották állásából.

A Columbia január 16-án már spanyol kikötőbe futott be. *Almeriába* érkeztünk. A Sierra Nevada alján van ez a gyönyörü szép városka, hófehérre meszelt, laposfedelü házakkal, ragyogóan tiszta utcákkal. A szegény nép a hegy oldalába vájt üregekben lakik. Reggel kilenc órakor, amikor ideérkeztünk, az utcák még kihaltak, az üzletek bezárva. Almeriában tiz órakor kezdődik az élet. Akkor nyitják az üzleteket, kávéházakat. Az utcákon a reggeli órákban legtöbbnyire csak *kecskéket* látni, amelyek megállnak egy-egy ház előtt, mindig pontos időben, a házból kijön a szolgáló és egy félliter tejet fej a kecskéből. Ugy látszik, ezek a kecskék már annyira okosak és betanitottak, hogy sehol senkinek nem adnak félliternél több tejet. Minden kecskének van igy két

háza, amelyek részére minden reggel hüségesen átadja tejét.

Amikor Almeriából elindultunk, érdekes dolog játszódott le a hajón. Általános vizsgálatot tartottak, minden zeg-zugot átkutattak, nincsenek-e a Columbián ugynevezett *„vakutasok"*. A „vakutasok"-at Pesten „lógósok"-nak hivják. Ezek azok az emberek, akik fizetés nélkül, jegy nélkül felszöknek a hajóra, ott elrejtőznek és igy próbálnak kijutni az Ujvilágba. A Columbián hat ilyen „vakutast" szedtek össze, egyiket a hajó légkürtőjéből huzták ki, a másik a pincében rejtőzött el egy üres olajoshordóban és mindegyik nagyon meg volt rémülve, hogy most eltávolitják őket. Négy munkást vittek igy vissza Almeriába és két intelligens 14—16 éves tanulót, akik bizonyára a sok kalandos regény hatása alatt merészkedtek e nehéz utra. Egy munkásember azonban mégis a hajón maradt. Ezt most már kénytelen-kelletlen ki kellett vinni Argentinába. Minthogy azonban a délamerikai hatóságok 20.000 lira büntetéssel sujtják azt a hajót, amely utlevél nélkül visz ki egy utast és amellett saját költségén kell Európába visszaszállitani, — matróznak szerződtették a munkást és igy belajstromozva vitték tovább.

Másnap, hogy Almeriát elhagytuk, már jelentkezett a hajón a spanyol betegség. Egyszerre tele lett a kórház betegekkel. Négy nap mulva a II. osztályon egy egész család oly sulyosan megbetegedett, hogy amikor a Kanári-szigetek fővárosában, *Las Palmas*-ban kikötöttünk, senkinek nem volt szabad partraszállni. A beteg családot pedig a Kanári-szigetek fővárosának egy kórházába szállitották ki . . .

Amig hajónk a las-palmasi kikötőben vesztegelt, a csónakok százai rajzották körül. Kis gyerekek, lányok és öreg árusok a legfinomabb havanna-szivarokat és cigarettákat kinálták, 100 Henri Clayt 50 liráért, 100 havanna- és egyiptomi cigarettát 150—180 magyar koronáért adtak és a világ minden államának pénzét elfogadták. Rengeteg kanári-madarat is árultak ezekből a csónakokból 10—20 pezetáért darabját. Rövid időzés után hajónk kifutott Las Pal-

masból. Három nappal később megkezdődtek a *halálozások* a spanyol betegség következtében. Öt férfi és egy 14 éves kislány halt meg egymásután. Minden második nap este 10 és 11 óra között egyszerre csak megállt a hajó csavarja, megszünt a gép zakatolása, csönd lett és mi a bágyadt holdfényben mélységes megilletődéssel láttuk elhalt utitársaink temetését.

Temetés a tengeren. Zsákba varrt hullák, vasdarabokkal megnehezitve. A matrózok csak 4—5 üveg cognac ellenében vállalkoznak a temetésre. A hajó szinte megáll a nyilt tengeren és a holttestet a viz szinéig bocsátják, a hajó tovább siklik, a hulla egy-két percig még látható a tenger szinén, majd lassan lemerül az Oceán fenekére . . .

És a Columbia futott tovább a tengeren. Tizenöt napig csak az eget és a végtelen Oceánt láttuk, sehol szárazföld, már az *Egyenlitő* alatt jártunk, amikor végre egy *hófehér* szigetet pillantottunk meg. *San-Paul-Roksnak* hivják ezt a kis szigetet, melynek fehér szine érdekes módon keletkezik. Az egész szigetet sok százezer hófehér madár, tengeri sirály szállja meg és ezért látszik messziről fehérnek. Mikor azután a hajókürt megszólal, jelezvén azt, hogy az Egyenlítő alá érkeztünk, egyszerre fölrebben a milliónyi madár és komor, fekete szirtek merednek ránk az előbbi ragyogó fehérség helyén.

Az Ekvátor alatt az utasok közül sokan megkapták a *klimatikus lázat,* amelyet az éghajlat hirtelen változása okoz, mert hiszen január 7-ike óta, amióta Trieszből elindultunk, alig 16 nap alatt átéltük a legkeményebb telet, az őszt és a tavaszt és a legforróbb nyárba érkeztünk. A hőség most már 60 fokos is volt, ugyannyira, hogy még a hajósok is állandóan leverten, lázasan végezték munkájukat.

Az Egyenlitőtől egy napi járásra lehettünk, amikor hajónk Brazilia fővárosából, *Rio de Janeiróból* már szikratáviratot kapott, hogy a Columbia összes utasait himlő ellen haladéktalanul oltsák be. E kényszer-beoltást rajtam is véghez vitték minden tiltakozásom ellenére, én azonban ezt alkohollal azonnal lemostam, jóddal bedörzsöltem és igy némi mulatsággal

nézhettem nyolc nap mulva azokat, akik az oltás következtében dagadt karral jártak. Amikor az orvos és a többiek irigykedve és gyanakodva kérdezték tőlem, hogy ugyan miért is nem „fogamzott“ meg rajtam az oltás, azt válaszoltam, hogy engem már gyermekkoromban beoltottak himlő ellen, azóta *immunis* vagyok. A legmulatságosabb a dologban, hogy ezt — *egyedül a hajóorvos hitte el.*

Az Egyenlitő környékén a tengernek egy rendkivül érdekes és szép jelenségét figyeltem meg: a tenger csillámlását. Éjjel egy órakor a tenger csillámlása oly ragyogó világosságot árasztott, hogy a hajó által felkorbácsolt csodálatos szikrázással csillogó hullámok fénye mellett a legrosszabb szemü ember, mint nappali világosságnál olvashatott könyvet, ujságot. A szemhatár pedig olyan volt, mintha ott, ahol az égboltozat ölelkezik a tengerrel, millió és millió zöld izzólámpa égne, mesebeli, ezeregyéjszakai jelenetet varázsolva a szemlélő elé. Másnap délelőtt a delfinek raja ugrált a hajó körül és később megjelent egy bálna is, mely orrnyilásán keresztül 1—2 méter magas vizoszlopot fujt a levegőbe.

Az Egyenlitő alatt déli 12 órakor senkinek, semminek sem volt árnyéka, mert hisz a nap éppen merőlegesen tüzött le ránk. És este ebben a rettenetes kánikulában is képesek voltak a fedélköz utasai szórakozni, énekelni, táncolni. Az osztrák tisztek hegedültek, a fedélköz többi részein pedig mindenféle hangszerrel mulattak. Az olaszok tarantellát, a matrózok bosztont táncoltak, a harmónika is megszólalt, a spanyolok gitároztak, tiroliak citeráztak és igy állandó muzsikaszótól volt hangos a fedélköz. Egy nagybajuszu tiroli ember, aki mint katona bejárta Magyarországot, citerával, egy olasz, aki szintén Magyarországon járt, gitárral kisérték egy osztrák főhadnagy hegedüjátékát és igy történt, hogy az Atlanti-Oceán kellős közepén fölzendült a „Csak egy kislány van a világon“ bánatos, dacos melódiája, meg a „Ritka buza, ritka árpa“ pattogó magyar ritmusa... Istenem, milyen időszerü is volt akkor ez a dal! Magyarországon valóban ritka volt a buza, az árpa, meg

a rozs . . . éheztek, szenvedtek véghetetlenül a szegény, elkinzott magyarok . . .

És igy érkeztünk meg február 6-án délután 6 órakor *Rio de Janeiroba.* A világ legszebb kikötője Brazilia fővárosáé. Pálmákkal boritott hegyek övezik a várost, mindenfelé rengeteg délszaki növény diszlett keresztül-kasul a városban, a gyönyörüen, szeszélyes összevisszaságban elszórt tereken.

Alig kötött ki a Columbia, amikor utasitást kaptunk, hogy éjjel 2 órakor induljunk *Isula Grandebe,* egészségügyi karanténbe. Hat órányira van a fővárostól ez a sziget, amelyen semmi más épület nincs, csak egy nagy járványkórház, néhány ezer ember számára. Amint ide megérkeztünk, egy kis hajó siklott a Columbia mellé, amelyen orvosok jöttek hajónkra. Aki lázas, fekvőbeteg, avagy bárminemü betegséggel gyanusitható volt, azt a spanyol betegség elleni védekezésre való hivatkozással azonnal könyörtelenül eltávolitották a hajóról és a kórházba szállitották. Az ilyen szerencsétlenül járt utasok azután ott is maradnak. Hogy mi történik később vélük, elérik-e utazásuk végcélját, vagy hazakerülnek-e valaha, azt senki sem tudja.

Ha az orvosok lázas beteget találnak a hajón, 40 napig is ott kell a hajónak tartózkodni a karanténben, állandó hőségben, gőzben, ködben és esőben, egy zárt kikötőben, sok más hajóval együtt.

A spanyol betegségen kivül a *trachoma* ellen is óvórendszabályokat foganatositottak a vizsgáló orvosok. E renlszabályok abban állottak, hogy a fedélköz utasainak kiforditották egyszerüen a szemeit és ugy állapitották meg, hogy az illető — nem trachomás-e. A II. osztályon pedig egy szigoru, pápaszemes ur belenézett mélyen, hosszan, kutatón a szemünkbe, hátha sikerül igy neki felfedezni egy szemmel látható trachoma-baktériumot.

Mindezek a vizsgálatok 4—5 napot vettek igénybe. Az ötödik napon azután emberek jöttek — „dezinficiálni" a hajót. A fedélközt ugy fertőtlenitették, hogy kénnel kifüstölték az egészet, de hogy az ágyak, butorok, ruhanemüek telve vannak-e a leg-

szörnyübb bacilusokkal — nem volt fontos a fertőtlenitő délamerikaiakra nézve. Ők eleget tettek a szabálynak és ez itt a fő. Az I. és II. osztályt valami büzös anyaggal öntözték be szőlőpermetezővel. A permetező négereket csak 2—3 szivarral lehetett rábirni, hogy a „dezinficiálást" hagyják abba. Mert Braziliában ugy látszik minden, ami büzt áraszt, egyszersmind fertőtlenit is. Legalább is ők igy hiszik. Az áldozati hajók felett hadihajók őrködnek, nehogy e torturák alól véletlenül egy is elmenekülhessen.

A Columbia utasai még ezekben az irtózatosan büzös napokban is jókedvüek voltak. Énekeltek, muzsikáltak rendületlenül. Közben egyik hajó a másik után hagyta el a borzalmas karantént. Amikor egy-egy hajó igy felszabadul, utasai óriási sikongást, ujjongó kiáltozást, csufondáros orditozást visznek végbe, afeletti kárörömükben, hogy a többiek még itt maradnak. Hatnapi vesztegzár után végre mi is elhagyhattuk Isula Grandét, elképzelhető, milyen zajjal távoztunk mi a kikötőből. Most meg a többi, ottmaradt hajó utasai néztek mireánk leverten, szomoruan.

Visszatértünk Rio de Janeiroba. Két napig állt itt a hajónk. Partraszállani most sem volt szabad. A kivándorlók egyrészét, akik most céljukhoz értek, külön hatósági gőzös vitte el egy a kikötő szélén, messzefekvő járványkórházba, ahol még 22 napig tartják őket megfigyelés alatt, amig végre utnak bocsátják őket a nagy bizonytalanság felé . . .

Elindulásunk előtt való éjszaka alkalmunk volt látni a braziliai teli hold csodálatosan szép tüneményét. Éjjel 11 órakor kelt fel a hold és pillanatok alatt olyan óriási nagyságban tündökölt az égen, mint amilyen nagynak a Dunapartról a szemközt levő Gellért-hegyet látjuk. Felejthetetlenül gyönyörü látvány volt.

Másnap este hajónk folytatta utját és rövid idő alatt befutott Brazilia második hatalmas kikötőjébe: *Santosba.*

Itt legelőször is kiszálltak az osztrák tiszti családok. Állitólag egy osztrák kolóniába igyekeztek, hogy mint földmivelők alapozzák meg jövőjüket, uj életüket. A középbraziliai klima azonban európai ember részére ugyszólván teljesen kibirhatatlan, különösen a sárgaláz miatt. És ezt nem tudják azok a szegény szerencsétlen kivándorlók, akik Délamerika felé veszik utjukat.

A santosi kikötőben százával járnak-kelnek mindenféle ügynökök, igazi emberkereskedők, valósággal hajtóvadászatot tartva a teljesen tájékozatlan kivándorlókra, akik szinte elkábulnak az uj világ szédítő zajától, idegenszerüségétől. Mondhatnám, *éhbérért* szerződtetik ezek az ügynökök őket, a legnehezebb, a legrettenetesebb munkára, csak éppen, hogy enni tudjon az illető, hogy éhen ne haljon, egyébként pedig zsákot hordatnak vele és dokkmunkásoknak használják fel őket. Bármilyen minőségben, bármilyen áron, akár mint hajóinasok akarnak azután valahogy visszajönni ezek a szerencsétlen emberek. Mert amint a hajó letette őket Brazilia földjére, nem törődik velük a világon senki. A braziliai kormány ad ugyan földeket a kivándorlóknak, sőt pénzt és gépeket is ad hozzá, de csak Brazilia belsejében, ahol pedig az éghajlati viszonyok és a sárgaláz katasztrofálisak európai emberre nézve.

Santosban sem volt szabad kiszállanunk a hajóról, annak ellenére, hogy annyi vesztegzáron mentünk keresztül. Itt kapta hajónk parancsnoka az értesitést, hogy Buenos-Ayresben a kivándorlók csakis ugy léphetnek szárazföldre, ha a férfiaknak a hajuk tövig le van nyirva, a nőké pedig petroleummal alaposan kimosva. Nosza, lett erre sürgés-forgás a hajón! Első tisztünk Santosban hajvágó gépeket szerzett be, azután megindult a munka: küzdelem és óvóintézkedések a fej-élősdiek ellen. A matrózok nekiestek a nők hajának és oly buzgón dörzsölték petroleummal, hogy csakhamar ugy éreztük, mintha egy petrolumforrás közepén állana hajónk.

Mielőtt kihajóztunk volna a kikötőből, santosi kávét raktak be, ugyancsak szegény, nyomorult,

agyoncsigázott kivándorlókkal a hajónkba, 60 kilogrammos csomagokban, továbbá banánt, narancsot, emberfejnagyságu almát, körtét és ananászt.

Azután a Columbia megindult utolsó állomása felé. *Negyvenhat* napi utazás után, amelyből 38 napig nem voltunk szárazföldön, végre, 1920 február 21-én megérkeztünk Argentina fővárosába, *Buenos-Ayresbe.*

Óriási forgalmu ez a kikötő. Naponkint 10—12.000 ember utazik el és ugyanannyi érkezik. Egy végtelen árbóc-erdő ring az öbölben, káprázatos szinei vegyülnek itt össze a világ minden lobogójának. Száz meg száz hajó, angol, francia, holland, amerikai zászlók alatt és ahogy ámulva nézem a világforgalomnak ezt a grandiózus lejátszódását, a szemem megakad egy hajón, amelynek oldalára ez a név van festve: *Báró Kemény Sándor*. Meghatott lélekkel üdvözöltem régi nagyságunknak ezt a gyönyörü alkotását, és ime, nem messze tőle egy másik hajó horgonyozott, amelynek a neve „*Buda*" volt . . . Mindkettő idegen lobogó alatt kiáltotta felém egy kifosztott nemzet koldus-sirámát . . . Két magyar hajó . . . Délamerikának egy hatalmas kikötőjében . . .

III. FEJEZET.

Argentina fővárosa.

Partraszállás. — Beszélgetés Van Balen, argentinai ujságiróval. — Első benyomásaim Buenos-Ayresben. — Farsangi karnevál. — Az utcák képe. — A kávéházak, éttermek, penziók. — Üzletek, áruházak.

Mikor még a nyilt tengeren volt a hajónk, már akkor láttuk Buenos-Ayres épület-tömbjeiből kiemelkedni legnagyobb palotáját, a monumentális kupoláju Palacio del Congresot, Argentina hatalmas parlamentjét. Palazzo d'Oronak hivják országházukat az argentinaiak, mert épitése oly sok pénzbe került, hogy ezért az összegért a palota egész területét arannyal lehetne kirakni.

Amint közeledünk a kikötőhöz, mind nagyszerübb méretekben bontakozik ki a délamerikai világváros. Amikor a Columbia horgonyt vetett, erős katonai kirendeltség szállotta meg a hajó összes oldalait és kijáratait. Senkinek kiszállania nem volt szabad. Egy szigoru, *pápaszemes* orvos jött a hajóra és merev, kutató nézéssel fixirozta végig az összes utasokat. Azután egy másik *pápaszemes* ur jött, ez is végigmustrált mindenkit. Ez az ember egy rendőrtisztviselő volt.

Eleinte nem tudtuk a pápaszemtől megkülönböztetni, melyik az orvos és melyik a rendőr. Mind a kettő, noha más-más célzattal, de ugyanazt csinálta: alaposan megnézett bennünket. Eközben jött a hajóra *Van Balen* ur, a buenos-ayresi *La Nacion* cimü lap munkatársa érdeklődni, hogy kik érkeztek a Tengerentulról, beszélgetni az utasokkal, kikérdezni őket hazájuk viszonyai felől, hogy közvetlen értesüléseiről lapjának beszámoljon. A Columbián minden európai nemzetbelit talált Van Balen, végtelenül csodálkozott tehát és nagyon megörült, amikor hozzám érkezve megtudta, hogy van egy ember, aki egyenesen Budapestről jött ide. *Perez* bécsi argentinai követ annak idején szintén kijelentette, hogy *a háboru kitörése óta én voltam az első magyar állampolgár, akinek utlevelét láttamozta.*

Van Balen német nyelven bemutatkozott, mire én örömömet fejeztem ki afelett, hogy a véletlen éppen egy ujságiróval hozott itt először össze és megmutattam neki arcképes igazolványomat, mint a Budapesti Hirlap tudósitója. Az igazolvány szövege a következő volt:

CARTE D'IDENTITÉ.

Le porteur de cette carte d'identité, Mr. Adalbert NÁDAY de Ujhely, est correspondant du journal „Budapesti Hirlap".

En présentant mes salutations à mes camerades de l'Ame-

rique du Sud, je les prie de bien vouloir prêter assistance a Mr. de NÁDAY homme d'une haute distinction et digne d'une confiance absolue, et de le considérer comme le representant de mon journal.

Budapest, le 10 novembre 1919.

RÁKOSI JENŐ

redacteur en chef du Budapesti Hirlap, membre du senat hongrois et de l'academie des science, encien membre de l'association internacional de presse et de son directoire.

Természetesen, mint magyar kartársát, még nagyobb örömmel üdvözölt Van Balen. Rögtön intervjut kér lapja részére a budapesti állapotokról. Egy pillanatig megdöbbenten hallgattam. Nem voltam ugyanis elkészülve még rá, hogy rögtön, megérkezésemkor, mint hirlapirónak, mély ujságirói meglátásokat kell elmondanom a legnagyobb argentinai lap számára. Egy-két pillanatig gondolkoztam csupán és vad erővel tolult fel bennem a magyar keservek szörnyü áradata. Kezdtem a Károlyi-féle forradalomnál, amikor megkezdődött iszonyu kálváriánk. Hadseregünk szétbomlása, a rend fölborulása. Kun Béla és a bolysevizmus rettenetes pusztitásai. Azután a megszállás, a román csapatok bevonulása, a román rablások és kegyetlenkedések. Gyorsan, szinte lázasan beszéltem az argentinai ujságirónak. Átéreztem annak a tudatát, hogy egész Amerika meghallja, amit most mondok. Beszéltem tovább nemzeti halseregünkről és bálványozott vezéréről, Horthy Miklósról. Az ujságiró szédületes sebességgel jegyezte minden szavamat. Harsogva sze-

rettem volna most kiáltani, hogy meghallják a hangomat Európában is és mindenütt, ahol ember lakik. Egy ártatlan, vérpadra vonszolt nemzet halálsikoltását akartam beleüvölteni a nagy mindenségbe, hogy megborzongjon tőle minden élő ember. És beszéltem mind lázadóbb és lázadóbb hangon a szomszédaink gonosz éhségéről, amelyeket ősmagyar buzatáblák elrablásával akarnak csillapitani. Körülöttünk már minket figyelt minden ember. És Van Balen jegyezte, amit mondtam, mindent följegyzett és másnap már a La Nacion százezer példányban rőpitette szét Amerikába minden szavamat . . .

Van Balen egyike a legnagyobb tudásu argentinai ujságiróknak. Tiz élő nyelven beszél és ir tökéletesen, lapjába spanyolul ir. Nyolc évvel ezelőtt Indiában egy hindu lap munkatársa volt. Amellett végtelenül kedves és szeretetreméltó egyéniség. Rögtön felajánlotta segitségét a szálláskeresésnél, összeköttetések szerzésénél. Még sok utast kikérdezett házájuk belső viszonyai felől, azután elbucsuzott tőlem azzal, hogy éjjel 11 órakor szállásomon találkozunk.

Közben a hajón megkezdődött a lázas készülődés a kiszállásra. A nők már órákkal a megérkezés előtt izgatottan öltözködtek. Mindenki az ünneplő ruháját vette föl, nehogy az argentiniai hatóságok bármi kivetni valót is találjanak rajtuk. Délután 2 órakor érkeztünk meg .s csak 5 órakor engedték meg végre a kiszállást. Előbb azonban még egy vizsgálaton kell keresztülmenni, közvetlenül a partraszállás előtt ujabb rendőri kirendeltség jön a hajóra és felülvizsgálja az utleveleket. A II. osztály utasainak csak fel kell mutatni az utlevelet, már mehetnek is a podgyászuk után. Igy történt velem is. Amikor azonban a vizsgáló rendőrtisztviselő utlevelembe belenézett, a legnagyobb meglepetéssel igy kiáltott fel *magyarul:*

— Mit keres itt Náday ur?

Örömmel, csodálkozással tekintettem rá, de csak egy pillanatig időzhettem, mert a hordár közben előrement podgyászommal és igy csak ennyit felelhettem honfitársamnak:

— Mindent! — És ettől a pillanattól fogva elve-

szett szemem elől az argentinai magyar rendőrtiszt-viselő.

Künn az óriási hajóállomáson ujabb utlevél-vizsgálat. Utána egy *pápaszemes* hölgyhöz utasitottak, akinek be kellett vallani porgyászaim tartalmát. Buenos-Ayresben ugyanis az erős napfény következtében az emberek szemei oly gyöngék, hogy a *pápaszem* viselése valósággal divattá vált. Ezután következett a vámvizsgálat, éppugy, mint békében az európai határállomásokon volt szokás.

Még egyszer visszatekintettem a Columbiára, ahol utitársaimtól meleg bucsut vettem. De Vrient meghivott birtokára, Rodolpho Luck pedig a *Délamerika tulsó oldalán fekvő Valparaisóba* hivott meg *néhány napra látogatóba* . . .

És most ott álltam Buenos-Ayres óriási forgalmának szédítő zajában.

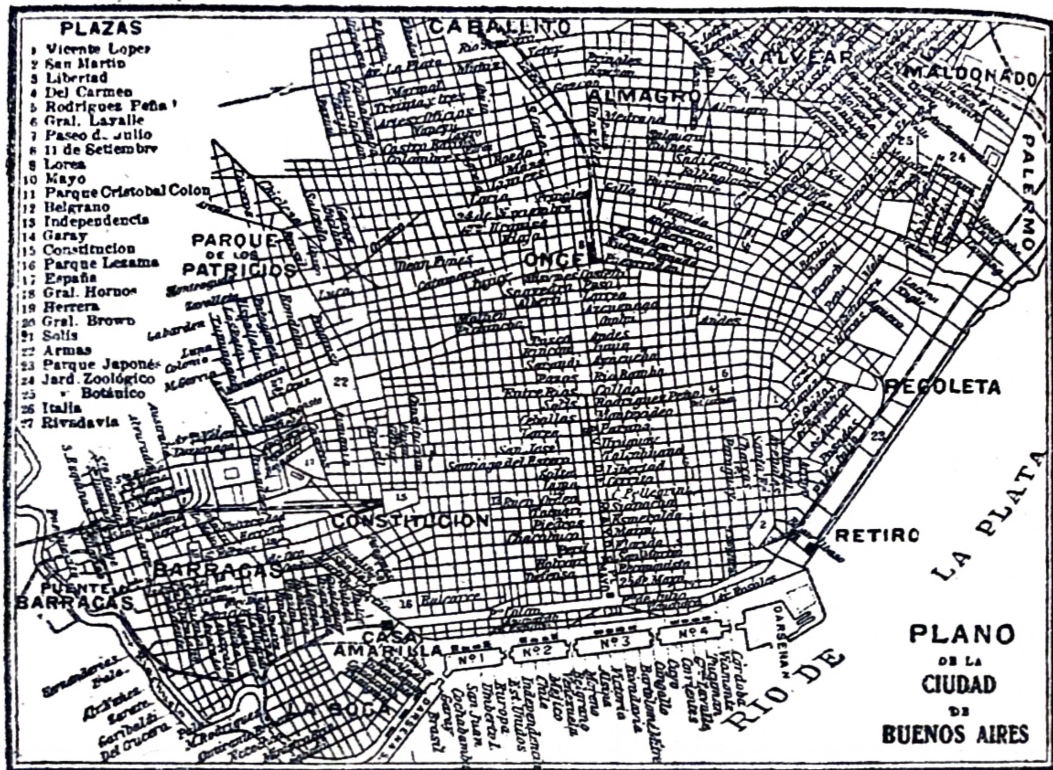
Jármüvet kerestem, amely a Van Balen által ajánlott szállóba vigyen, és ekkor tudtam meg, hogy Buenos-Ayresben automobilsztrájk tört ki és igy az autók most nem járnak. Kocsiba ültem tehát és az Avenida de Mayon levő Hotel Caviezelbe hajtattam. Már az utcán sok mindent megcsodáltam. Az emberek nagyrésze kifogástalan ruhában jár. A boltok telve mindenféle élelmiszerrel, a kirakatok roskadoznak az áruktól. És sehol, egy üzlet előtt sem „állnak sort“ az emberek . . . Szénért, tejért, tojásért, semmiért nem kell órák hosszat a boltok előtt ácsorogni . . . Most láttam csak, hogy éltünk mi Magyarországon hat évvel ezelőtt.

Amikor szállásomra érkeztem, már este volt, Van Balen már intézkedett, hogy kényelmes, szép szobát kapjak, ami tekintve a buenos-ayresi borzalmas lakásinséget, rendkivül megbecsülendő dolog. Ebben a tekintetben valósággal budapesti állapotok vannak itt. Sehol egy lakást, vagy akár egy szobát nem lehet kapni. A kivándorlók ezzel a körülménnyel sincsenek tisztában és igy történik azután, hogy megérkezve Argentina fővárosába, ott állnak egy hatalmas világváros közepén, lakás nélkül, tanácstalanul, elhagyottan és senki nem segit rajtuk.

Február 21-ike volt, s igy a farsangi karnevál ünnepségének három utolsó napjára érkeztem. A város gyönyörüen fellobogózva, minden ház villámos-lámpákkal kirakva, szines lampionok ezrei az utcákon, tereken, mindez valami nagyszerü ünnepség káprázlató megvilágitására... Este nyolc órakor mint egy varázsütésre, kigyul a milliónyi villámos-lámpa. Fényárban uszik az egész város, a tereken a szökőkutak köröskörül villámos-gömbökkel, vakitó sugárözönben fürdik a Avenida de Mayon... A nagy ujságpaloták, á *La Prensa, Epoca, La Union, La Rason* és *La Nacion* hatalmas házai tündöklő fényességben ragyognak a szikrázó kivilágitástól.

Este 10 órakor kezdődik a tulajdonképpeni farsangi mulatság. Az utcákon rengeteg ember hullámzik, kábitó kavargással, száz meg száz kocsi robog föl s alá, a kocsikon álarcos emberek a legfantasztikusabb kosztümökben, a levegőben a konfettik milliárdja röpül, itt jön egy *„gauchos“*-nak (nálunk csikós, Északamerikában cowboy) öltözött tarka csoport, amott fekete, piros és kék selyem dominók zene- és énekszóval, virágokkal körülfont óriási kocsik tetején. Később az argentinai tengerészek zenekara jön zászlókkal, diszben, utánuk sok, sok álarcos ember, nevetés, sikoltó kacagás, zür-zavaros kiáltozások, minden a viharzó tenger zugásához hasonló mennydörgő morajba összefolyva... És ebben a hömpölygő emberáradatban ott állva, egyedül, vadidegen ember, én, Budapestre gondolva, — könnyek szöktek a szemembe... Éjjel két órakor fáradtan, kábultan, szédülő aggyal a káprázatosan ragyogó látványoktól, tértem nyugovóra.

Másnap reggel aranyos pompájában tárult elém a város. Buenos-Ayres felülről nézve olyan, mint egy sakktábla. Ugynevezett *„quaderek“*-ből áll, négyszög alaku épülettömbökből, ugy, hogy minden 100 lépésre egy-egy keresztutca szeli át a fő-utat. Nyolc napig sohasem tudtam, hogy tulajdonképpen melyik sarkon is állok? Buenos-Ayresben legalább 5000 ilyen keskeny utca van, mindegyik oly szük, hogy uttestjén két kocsinál több nem fér el egymás mellett. Ezekben a kes-

Buenos-Ayres térképe.

keny, ezerszer átszelt utcákban járnak a villámosok, a kocsik és automobilok ezrei. Minden utcában természetesen csak egy villámos-sinpár van. Az utcákon a forgalom olyan őrületes gyorsasággal bonyolódik le, hogy csak a legnagyobb óvatossággal elehet egyik oldalról a másikra átmenni, nem ugy, mint Budapesten, ahol a kocsiuton kényelmesen, ujságot olvasva lehet átsétálni.

Buenos-Ayres utcáin mintegy 7000 rendőr teljesit szolgálatot. A rendőrség sötétkék ruhát, bőrgamásnit, fehér keztyüt visel, kezükben angol rendőrbot. A rendőrök szigoru, lelkiismeretes, de azért jószivü, udvarias emberek, készséggel, sőt szinte örömmel adnak felvilágositást az arra rászorulónak. Ennek a majdnem két millió lakossal biró metropolisnak példás közbiztossága van, noha sem idegenekre, sem a bennszülöttekre nézve bejelentési kényszer nincs. Aki a hajóról kiszáll, tehet, amit akar, mehet, ahova akar, senki itt nem törődik vele.

Később, amikor az automobil-sztrájk megszünt,

bontakozott ki valójában az argentinai főváros óriási kocsiforgalma. 15.000 autotaxi és ugyanannyi bérkocsi, mintegy 50.000 magánautó és számtalan motorbicikli száguldoz az utcákon át. Buenos-Ayresben nincs bérkocsi-állomás, a kocsik állandóan cirkálnak. Ha egy-egy kocsi megáll, ezt csak fő utak közepén teheti. A szük utcákban hihetetlen ügyességgel kerülik ki egymást a jármüvek ezrei. A földalatti villámos vasut hálózata 15—20 km. hosszu. Egy-egy vonat 4 kocsiból áll és két percenkint közlekedik 80 km.-es sebességgel óránként. A villámos és vasuti közlekedés angol részvénytársaságok kezében van. A villámos-tarifát éppen legutóbb 10-ről 12 centavosra emelték, ami a mi pénzünk akkori értéke szerint 12 koronának felel meg. Amikor ezt az áremelést végrehajtották, az összes lapok erősen támadták az illetékes köröket, amiért idegen társaságok zsarolják Argentina polgárságát.

Mint Budapesten, ugy az argentinai fővárosban is majdnem minden utcasarkon kávéház van. A kávéházakban olasz, német, északamerikai és argentinai zenekarok játszanak. Mindenütt Smiles és Hindosztán foxtrottját lehet hallani. Nagyon sok kávéházban olasz és német női-zenekar játszik. A facér, állásnélküli dirigensek, zenészek, ugynevezett „zongoramüvészek" százai szaladgálnak alkalmazás után. Argentina egyik hires hegedümüvésze, hogy megélhessen, kénytelen délután 3 órától éjjel 1 óráig *fox-trottokat* játszani az *„Esmeralda" kinematográfban.*

A kávéházakban minden kapható, amit csak szem, száj megkiván. A legkülönbözőbb szendvicsek, a sörhöz, cocktails-ekhez (összekevert likőrök) vajban kisütött hideg, papirvékonyságu burgonyaszeleteket, burgonyasalátát, olajbogyót és manist (pörkölt mogyoró) szolgálnak fel, mindezeket teljesen dijtalanul, csakis a sört, vagy a cocktailst kell megfizetni. A legkitünőbb sörök, a legfinomabb bécsi virstlik kaphatók a buenos-ayresi kávéházakban. Santosi kávét tejszinnel 15 centavosért szolgálnak fel, a finom francia pezsgők pedig, mint a Monopol, Mumm, vagy Cremant-Rosée 25—30 pesosba kerülnek üvegenkint.

Az éttermek a francia, olasz és spanyol konyhák legjobb keverékei. Főznek disznózsirral éppugy, mint olajjal és vajjal. Fejnagyságu narancsokat, almákat, körtéket, őszi barackokat adnak dessertként, pompás görög- és sárgadinnyét vagy szőlőt, amelynek bogyói galambtojásnagyságuak. Kétóránként sütik a friss hófehér kenyereket, amelyeket amugy omlósan szeletelnek fel a vendégek számára. Kitünő halak, a legjobban elkészitett husok és édes tészták kaphatók mindenütt. Egy bőséges, jó ebéd, mely 4 fogásból áll, borral, vagy sörrel, gyümölccsel és feketekávéval 2.50—3 pesosba kerül. Ez azonban csak Argentinában ilyen olcsó, ami pénzünkre átszámitva *egy ebéd ára 250—300 koronára rug.* Ha egy magánlakásban az ember véletlenül kap egy szobát teljes ellátással, az is 100—200 pesosba kerül havonkint. Vannak azonban szállók, ahol a napi penzióért horribilis összegeket kérnek. Igy a Hotel Palaceban a *napi* penzió 80—100 pesosba kerül.

A villámosok, kocsik, autók egész éjjel közlekednek. Az üzleteket reggel kilenc órakor nyitják és este nyolckor zárják. Délben minden üzlet másfél órára be van zárva.

A dohánytőzsdékben csak havanna-szivart és cigarettát és finom illatos angol cigarettákat árulnak. A szivarok ára 25 darabonkint 6, 8, 10 és 15 pesos. Bis egyiptomi cigaretta 14-es csomagonkint 30—40 centavosért kapható. A legfinomabb, 43-as számmal jelzett havanna-cigaretták is ugyanennyibe kerülnek. És minden, minden *jegy nélkül!*

Az üzletek kirakatai pazar fényben ragyognak, minden elképzelhető árucikk kapható, amit csak előállit Európában az emberi munka és szorgalom. Ékszerek, a legcsodásabb kivitelben, ruhák, selymek, fehérnemüek, csipkék, párisi parfőmök, minden, minden.

Körülbelül áprilisig tart a forró nyár, akkor rövid, meleg ősz következik és májusban kezdődik már a tél, amely olyan enyhe, mint nálunk az ősz eleje. Eső nagyon ritkán esik. Egész kinntartózkodásom alatt kétizben volt egy óráig tartó eső. A házépités is alkalmazkodik ehhez az éghajlathoz, esőlevezető csatornák sehol

sem láthatók. Télen gyakoribbak ezek a rövid tartamu esők. Ilyenkor a hőmérséklet 4—5° C-ra is lehül, de hó sohasem esik, csak a hegyek égbeveszö csucsa fehérlik télen. Tavaly, julius végén egy éjjel hó esett Buenos-Airesben, azonban oly kevés, hogy a földön rövid idő alatt teljesen elolvadt.

Miután azonban ez olyan ritka természeti tünemény Argentinában, hogy tiz évben tán egyszer fordul elő, a főváros egész lakossága éjjel felöltözködött és kiment az utcára, hogy ebben a természeti ritkaságban gyönyörködjék. Mikor ezt egy ismerősöm elbeszélte, keserü humorral jegyeztem meg, hogy milyen szivesen adnánk mi Argentinának egész, nem olvadó hókontingensünkből, szén hiányában, egy kis argentinai melegségéért!

Az iszonyu hőség ellenére, amelyet európai ember nagyon nehezen tud elviselni, sem vászonruhát, sem fehér nadrágot nem láttam a férfiakon, ugy látszik Argentinában nem is izzadnak az emberek. Ellenben végtelenül érzékenyek a hüvösebb időjárással szemben.

A ruhaárak elég tekintélyesek, miután a szöveteket Európából hozzák. A ruhák szabása általában kifogástalan. A férfiak angol és amerikai divat szerint öltözködnek, a nők pedig a legujabb, legmodernebb párisi divat szerint.

Egy férfiruha (sacco) 120—200 pesosba kerül ami nálunk 12—20.000 koronának felel meg. Frakk, szmoking és zsakett természetesen sokkal drágább.

A legremekebb amerikai gyártmányu cipők kaphatók 15—50 pesosig. A férfifehérnemüek és harisnyák tulnyomóan német, a női divatáruk pedig francia importcikkek.

A nők, még a legkisebb leányka is, arasznyi magas sarku, kék, zöld, sárga, barna és fehér szinü cipőkben járnak és még a legalsóbb néposztályhoz tartozó nők is selyemharisnyát viselnek. Egy pár női selyemharisnya 8—20 pesosba kerül. Egy férfiing 7—15 pesos. A női kosztümök árai 200 és 400 pesos között váltakoznak. Ez az összeg a mi pénzünk békebeli értéke szerint nem is volna olyan nagy, csak most, szá-

nalmasan megromlott valutánk miatt, amikor igy 400 pesos 40.000 koronát tesz ki, tünnek fel ezek az árak oly fantasztikusan nagyoknak.

Buenos-Airesnek valóságos nevezetességei azok a hatalmas áruházak, amelyek öt-hatemeletes palotákban vannak nagyszerü fényüzéssel berendezve. Minden emeleten más dolgot árusitanak, mindenből a legjobbat, legfinomabbat. Az emberek a legszivesebben ezekben a pompás áruházakban vásárolnak, mert a kereskedők itt a legbecsületesebbek, legpontosabbak, legmegbizhatóbbak. Ezeknek az áruházaknak harmadik, negyedik emeletén gyönyörüen berendezett zenés kávéházak vannak, amelyeket természetesen az üzlettel együtt este 8 órakor már bezárnak.

Van egy ház Buenos-Airesben, amelynek egy tornyában, a 13-ik emeleten van egy kápráztosan elegáns kávéház. Ez a *Güemes,* a Calle Floridán, Buenos-Aires Váci-utcáján, ahol délután 4—7-ig kocsinak, vagy bármilyen jármünek közlekedni tilos. Esténkint sok-sok ezer ember, asszonyok, leányok, fiatal urak és öregek sétálnak ezen a korzón. A Güemesben egy öttagu amerikai zenekar játszik, amelyekben helyet foglal a banjo és a basset-horn is és az a zenekar majdnem mindig ugyanazt játsza. Egy délután 500 foxtrottot is képes elhuzni ez a banda. Erről a zenekarról irta egyszer Van Balen, hogy valahányszor hallja, az a benyomása, mintha *egy teve összeházasodott volna egy gépfegyverrel!* . . .

A buenos-airesi nők között igen sok szép van, a legtöbben remek, drága ruhákban járnak. Nappal legnagyobbrészt otthon foglalatoskodnak és csak estefelé jelennek meg kocsikon, autókon az utcán és sétálnak ki a korzóra. Esténkint parfőmtengerben fürdik a Calle Florida és a csillogó, ragyogó kivilágitásban ugy hat a szemlélőre ez a hullámzó utca, mint a boldog béke idejében Páris legszebb boulevardja . . .

IV. FEJEZET.

A politikai helyzet Argentinában.

A kormányzat iránya. Pártok. Felforgató elemek. Bolysevik-mozgalmak. Választások. Lapok. Cikkek Magyarországról. Könyvek. Egy incidens.

Minthogy Argentina alkotmányos köztársaság, kormányzata természetesen államformájának megfelelően demokratikus irányu, konzervativ, klerikális szinezettel. Az uralmon levő pártok, azaz a kormányzótöbbség a gyárosok, iparosok és kereskedők képviselőiből alakult. Ezekkel állanak szemben a nagybirtokosok és általában az összes nagytőkések. Mondhatjuk tehát, hogy Argentinában polgári demokrácia uralkodik. A szociáldemokraták, akiket Argentinában csak egyszerüen *szociálistiknak* neveznek, elenyésző kisebbségben vannak.

A felforgató elemek közül a legnagyobb számban vannak az *anarkisták,* akiknek rendes lapjuk jelenik meg, kisebb számmal *nihilisták* és ujabban, alig néhány hónap óta az oroszországi propaganda hatása alatt *maximalisták,* azaz bolysevikok.

Január első felében jelentek meg Buenos-Aires utcáin az első maximalista plakátok, amelyek az oroszországi forradalmat és *Kun* Bélát éltették. Egyszerre összefogtak az összes háborgó, nyugtalan elemek és az anarkisták, nihilisták, szociálisták szövetkezve a bolysevikokkal, kommunista forradalmat akartak inszcenálni Buenos-Airesben. Ezek a mozgalmak csakhamar oly fenyegető szinezetet öltöttek, hogy a kormány jónak látta nyiltan fellépni velük szemben. A kormány intézkedései oly forrongást keltettek a szélsőséges irány hivei között, hogy ezek véres utcai harcokat provokáltak. Azt remélték ugyanis, hogy igy, az általános zavarban sikerülni fog Argentinában proklamálni a proletáriátus diktaturáját. Négy napig elkeseredett harcok folytak Buenos-Aires utcáin, amelyekben mindkét részről nagyon sok halott és sebesült maradt a felállitott barrikádokon.

Hyppolito *Irigoyen,* az argentinai köztársaság elnöke, amikor látta, hogy a maximalistákkal való minden megegyezési kisérlete hiábavaló, bámulatra méltóan merész lépésre határozta el magát. Hirtelen megszakitotta a tárgyalásokat a forradalmárokkal és megbizta Buenos-Aires egész detektivtestületét azzal, hogy *a rendőrség és katonaság segitségével az összes szociálista és kommunista vezéreket, a forradalmi mozgalmaknak mintegy 320 vezetőtagját tartóztassa le.* Mikor ez megtörtént, északamerikai szisztéma szerint, hajóra szállittatta mindnyájukat és az Atlanti-Oceánon, állitólag a — *Tüzföldre* számüzette őket... Azóta senki sem tud róluk.

És azóta az apróbb, bérjavitás céljából keletkezett sztrájkokat nem tekintve, csend és nyugalom van Argentina fővárosában.

A kommunista forradalom leverése után szigoru rendszabályokat léptettek életbe a bolysevik-elemek beszivárgásának a megakadályozására. Március havában elrendelték, hogy minden ember, a köztársaság elnöktől lefelé az utolsó koldusig, köteles *ujjlenyomatát* a rendőrség bünügyi nyilvántartó osztályába fényképével együtt beszolgáltatni.

Elrendelték továbbá, hogy Argentina földjére csak az léphet, akinek ujjlenyomata már előzően a buenos-airesi rendőrség birtokában van. *Tehát minden kivándorlónak először is saját európai követségénél, konzulátusánál kell jelentkezni, ahol felveszik ujjlenyomatát, ezt kiküldik Buenos-Airesbe, ahonnan láttamozva küldik vissza beutazási engedéllyel együtt, s csak igy lehet kiutazni Argentinába.* A beutazók ellenőrzését is rendkivüli módon megszigoritották a bolysevizmustól való félelmükben.

A bolysevikok forradalmi mozgalmának lecsöndesedésével alakult meg Buenos-Airesben az u. n. *Liga Patriotica,* Mannel *Carlés* elnöklésével. Ennek a ligának tagja volt a parlamenti ellenzék épugy, mint a kormányzópárt, tagjai voltak az összes egyesületek, éppen ugy, mint a mi Területvédő Ligánknak. Célul a munkásság helyzetének javitását és a fölforgató elemek végleges, teljes megsemmisitését, a nemzeti érzés fokozott fej-

lesztését tüzték ki. A nemzeti érzés amugy is oly erős Argentinában, hogy majdnem minden héten van valamilyen nemzeti ünnepük, amelyet őrjöngő nacionalizmussal, hihetetlen fénnyel és pompával ülnek meg. Ilyenkor egész nap tartanak az óriási felvonulások, nagyszerü demonstrációk, amelyeket este a város csodálatosan szép kivilágitása és nagyszerü tüzijátékok követnek.

Ottlétem alatt, március 7-én voltak éppen a képviselőválasztások. Már hetekkel előbb hatalmas agitációt fejtettek ki az összes pártok és ebben soha, egyik párt sem volt korlátozva, még a szocialisták sem. A választásokból a demokrata-kormánypárt óriási győzelemmel került ki, mig a szocialisták nagy vereséget szenvedtek. A választás egész napján végeláthatatlan tömegek vonultak végig az utcákon és kiáltozásaikból csak ezt az egy mennydörgő mondatot lehetett kivenni:

— Demokrata si, socialista no! (Demokrata igen, szociálista nem!)

A választások általános, egyenlő és titkos szisztéma szerint történtek. Hogy politikai jogait minlenki szabadon, mindennemü korlátozás nélkül gyakorolhassa, a választás egész napján az összes hivatalok, üzletek zárva vannak.

A kormány hivatalos lapja, a *La Epoca*.

Az Avenida de Mayon egymás mellett emelkednek a gyönyörü, hatalmas ujságpaloták. Igy a *La Prensa,* amely a háboru alatt semlegesen viselkedett a középponti hatalmakkal szemben. A *La Union,* amely mindig erősen birálta az ántánt politikáját. A *La Rason* délután 3-tól éjjel 2 óráig öt kiadásban jelenik meg. Amikor odalenn azt harsogták a rikkancsok, hogy: „La quinta Rason!“, akkor tudtam mindig, hogy két óra van. A *„Deutsche La Plata Zeitung“*, amely, mint a neve is mutatja, német nyelven jelenik meg és mint ugyancsak a nevéből lehet következtetni, — nem ántántbarát lap. Ez az ujság mindig nagyon barátságos hangon irt Magyarországról, éppugy, mint a legnagyobb és legtekintélyesebb argentinai napilap, a *La Nacion,* amelynek a Calle Floridán van a palo-

tája. E konzervativ, keresztény lap jelenik meg a legnagyobb példányszámmal. 50 hatalmas, félives oldal terjedelemmel, több mint 100.000 példányban jelenik meg naponkint. És a lapok állandóan papirhiányról panaszkodnak, mert ugyszólván teljes papirszükségletüket Európából kénytelenek beszerezni.

E lapok szerkesztőségei bámulatraméltó pompával és fényüzéssel vannak berendezve. Nyomdáikban a legmodernebb, amerikai gyártmányu rotációsgépek és szedőgépek vannak.

Egy-egy ilyen lapnak óriási tekintélye van itt Argentinában, épp ugy, mint főszerkesztőjének és munkatársainak. Például a La Nacion főszerkesztőjének, *Jorge Mitrének*, valóságos udvartartása van és határozottan sokkal nagyobb tekintélye, mint egy miniszternek.

A fent megnevezetteken kivül még nagyon sok kisebb-nagyobb, spanyol-, olasz- és németnyelvü napilapja van Buenos-Airesnek.

Az ujságok legnagyobb része komoly tárgyilagossággal ir az európai és igy a magyarországi eseményekről is.

A La Nacion, amely pedig a legnagyobb ántántbarát lap, ennek ellenére sohasem engedi magát igazságérzetében befolyásolni és mindig szivesen irt a sorsüldözött Magyarországról, a budapesti szegény gyermekek felsegitésére alakult bizottság gyüjtési felhivását is készséggel közölte. A La Union képben is bemutatta az Aradról menekült magyar gyermekek egyik nyomorgó csoportját, gyönyörü, megható sorokat füzve hozzá. *„Négy Elszász-Lotharingia“* cimen erőshangu cikk jelent meg a La Nacion hasábjain, amelyben keményen birálta a Magyarországra kényszeritett békefeltételeket, melyek négy Elzászt teremtenek a Magyarországtól elragadott területeken.

Általában egyik lap sem ért egyet a franciák által diktált békével és különösen erős hangon agitál ellene a Deutsche La Plata Zeitung.

Ugy a La Union, minta a La Nacion hozták megérkezésem után *Horthy* Miklós kormányzó arcképét, bevonulását a magyar fővárosba, csapatszemléjét a

Vérmezőn és sokat irtak a budapesti gyermeknyomorról, a román fosztogatásokról és Magyarország szerencsétlen helyzetéről.

A Deutsche La Plata Zeitung ugyszólván szószerint közölte a *Budapesti Hirlap* 1919 december 7-iki vezércikkét, amely Clémenceau békéjének abszurdumát bizonyitja be. A La Naciomnak a forradalmak és a román megszállás pusztitásairól irott cikkeit *a holland lapok a számszerü adatokkal együtt átvették.*

Vicclapok, képes folyóiratok, hetilapok szintén nagy számmal jelennek meg Argentinában. Speciálisan szinházi vonatkozásu lapok azonban nincsenek.

A könyvek legnagyobb része Spanyolországból jön Buenos-Airesbe. Ezeken kivül rengeteg francia, angol és német könyvet árusitanak. Eredeti könyv, mivelhogy Argentinának irója és költője kevés van, nem is igen jelenik meg. Pedig az emberek nagyon sokat és szivesen olvasnak.

A gyermekeket igen nagy szeretettel és gyöngédséggel nevelik. Az európai nevelés szigoruságának még halvány képe sem található Argentinában és a gyermek szigoru megbüntetése, például testi megfenyitése, valósággal törvényesen van megtiltva. Ha példának okáért egy apa nyilvános helyen nyakonüti rakoncátlan 12—14 éves fiát, könnyen megeshetik vele, hogy a rendőrség 6—10 napi elzárásra itéli. Elképzeltem, hogy ez a fenyitési tilalom milyen örömujjongást keltene az európai gyermekek között!

Az egész országban szétszórva rengeteg bevándorlott idegen él. Franciák, angolok, olaszok, spanyolok, németek, magyarok és igy ugyszólván lehetetlen dolog manapság bármilyen állást is kapni. Az uralkodó nyelv a spanyol, amelyen mindenkinek beszélnie kell, mert anélkül megélni nem lehet.

Az emberek Argentinában általában igen szeretetreméltóak, barátságosak és vendégszeretők. Amikor erről irok, nem mulaszthatom el, hogy ne emlitsem meg a következő kis történetet:

Clémenceau francia miniszterelnök, közvetlenül

a háboru kitörése előtt, amikor még nem volt kormányelnök meglátogatta Argentinát és Buenos-Airesben egy felolvasást tartott. Az illusztris vendéget az argentinaiak az elképzelhető legnagyobb kedvességgel és figyelemmel halmozták el, minden jóval, ami csak szemnek, szájnak kellemes, mindennel, amire egy vendégszerető nemzet képes. Amikor Clémenceau Párisba visszatért, egy francia ujságiró meginterjuvolta argentinai impressziói felől. A hirlapirónak arra a kérdésére, hogy általában milyeneknek tartja az argentinaiakat, a vén „tigris“ igy felelt:

— Az argentinaiak mindannyian, együttvéve nagyon kedves, szeretetreméltó, figyelmes és vendégszerető emberek, de ha valaki egy argentinai ember erét megnyitja — *indián vér folyik ki belőle!*

Clémenceaunak ezt a mondását Argentina már csak azért sem fogja sohasem elfelejteni, mert ez szemenszedett valótlanság. Mert azért nem lehet egy egész ország lakosságát felelőssé tenni, hogy akad közte egy-két „indián“, mint ahogy náluk, Franciaországban egy-két panamista.

Velem is megtörtént, hogy a sors egy igazi, hamisitatlan indiánnal hozott össze. Dr. Enrique *B. Demariá*-nak hivják ezt a rézbőrüt, szemorvos egyébként, sőt *egyetemi tanár.* Ez a „professzor“ rendkivül melegen érdeklődött az iránt az orvosi gyüjtemény iránt, amelyet én Európából vittem Buenos-Airesbe és minden áron meg akarta azt szerezni tőlem egyetemük számára. A gyüjtemény vizsgálása közben azonban annak mintegy felét a tanár ur ügyetlenül összetörte. Ettől a perctől fogva nemcsak hogy megszünt érdeklődni a gyüjtemény iránt, hanem még velem is megszakitotta az érintkezést és minden kártéritési kötelezettség alól kibujt. Igy én, az idegen, a messze Magyarországból jött „vendég“ sulyos kárt szenvedve voltam kénytelen hazautazni.

Mindazonáltal én nem itélem el ennek az embernek lelkiismeretlensége miatt az argentinai népet, mely kedves, előzékeny és barátságos minden tekintetben.

V. FEJEZET.

Müvészet Buenos-Airesben.

Zene. Hangversenyek. Szinházak. Mozgók. Festészet. Buenos-Aires éjszakai élete.

Argentina lakossága általában nagy fogékonyságot mutat a müvészetek iránt. Nemzeti müvészeti kulturájuk teljesen kezdeti stádiumban van, amelynek egyrészt az az oka, hogy a köztársaság maga is nagyon ifju még, nemrég ünnepelte fennállásának százéves évfordulóját, de a nagyobb hiba tán abban rejlik, hogy a kultuszminisztérium programmja nagyon hiányos. Argentina lakossága feltétlenül tehetséges és végtelenül nagy kár, hogy ez a rengeteg tehetség csiszolatlanul, nüveletlenül, ápolatlanul vész el.

Buenos-Airesnek sem állami szinházai, sem állami szinmüvészei, sem pedig állami zeneintézményei és énekesei nincsenek. Szinmüvészeti Akadémiáról, zenei főiskoláról szó sincs, éppugy képzőmüvészeti tanintézetről sem.

Ha e hiányok ellenére mégis akad egy-egy nagyobb tehetség, azt az álam 800—1500 pesos havi ösztöndijjal *Párisba, vagy más európai fővárosba küldi tanulni.* A kormány azonban nem számol azzal a körülménnyel, hogyha abból az illetőből egyszer nagy müvész lesz, akkor Argentina örökre elvesztette őt, mert a müvészi viszonyok kétségbeejtő sivársága miatt a müvész legfeljebb csak azért utazik rövid néhány napra vissza hazájába, hogy két-három hangversenyt adva pénzre tegyen szert és — visszautazzék Európába.

A tanulmányutra való kiküldés helyett tehát azt ajánlanám *Salinas* kultuszminiszternek, hogy ne a tehetséges ifjakat küldje Európába, hanem *Európából professzorokat hozatva,* vesse meg az argentinai nemzeti müvészet alapját. Csak igy születhetnék meg Argentina nemzeti müvészete. Ilyen módon teremthetnének például egy európai szinvonalon álló *filharmonikus zenekart.* Mert minden idegen mélységesen csaló-

dik, ha a buenos-airesi hatalmas, impozáns operaházban, a *Colonban,* melyben 3000 hely van, hallja az olasz opera-staggionék előadását.

Az operaházban csak a három téli hónapon át tartanak előadást és nem is csodálható, hogy egyik estére sem lehet jegyet kapnia, csak kiváltságos egyéneknek. Pedig a jegyek rendkivül drágák, igy egy páholy bérleti összege egy szezonra 15—20.000 pesos. (150—200.000 korona.)

A bécsi és budapesti operettszinházak hire ide is eljutott. Megérkezésem után olvastam már a lapokban, hogy *Karcag* Vilmos, bécsi szinigazgató, operett-társulatával kijön Buenos-Airesbe. Kellemetlenül esett nekik, a mikor hirül hoztam azt, hogy Bécsben találkoztam Karcaggal, aki közölte velem, hogy szándékában volt ugyan kijönni Argentinába, azonban az utazás nehézségei miatt kénytelen volt tervét elejteni.

Vecsey Ferencet, a nagy magyar hegedümüvészt, aki már több izben hangversenyezett Buenos-Airesben és Montevideoban, nagy szeretettel és türelmetlenül várja Buenos-Airesnek a muzsikáért lelkesedő közönsége. A háboru alatt, amikor Vecseyvel egy kis repülőgép-baleset történt, az itteni lapok hasábokon át méltatták a világhirü magyar müvészt. *Weingartner* Félixet, a nagyhirü karmestert is várják Buenos-Airesbe.

Nem haladhatok el szó nélkül egy *Kádár* Jenő nevezetü, önmagát magyarnak nevező u. n. zongoramüvész mellett, aki Argentinának *Rosario* nevü városában él és a háboru alatt állandóan hangversenyeket rendezett — a szegény *osztrák* gyermekek felsegélyezése céljából . . .

A *Lyceum*-szinházban végignéztem a *„Szép Rizette“* cimü operettet egy spanyol társulattól. A legnagyobb meglepetésemre azonban a szinlapról felfedezem, hogy a női főszerepet egy *Csillag* Stefi nevü magyar operett-primadonna játsza. A közönség viharos ünneplésben részesiti. Amikor egyedül van a szinpadon, azt hiszi ember, hogy Budapesten van a Király-Szinházban, annyira teljesen a budapesti primadonnák szisztémája szerint játszik *Csillag* Stefi. Játékában el-

ragadó hév izzik, szilaj temperamentuma minden korláton áttör és minden ének- és tánczáma után mámorosan tapsolja a közönség. Ezelőtt két évvel még Olaszországot járta operett-staggionékkal és ezeknek egyikével kijött vendégjátékra Buenos-Airesbe. Itt megtanult spanyolul, a Lyceum-szinház rögtön primadonnájának szerződtette és már annyira vitte, hogy az operett-társulat *társ-igazgatója* lett.

Kivüle még két spanyol kómikus keltett hatást játékával és kupléival. A diszletek ellenben teljesen primitivek, a rendezés pedig kétségbeejtően siralmas

A drámai szinészet egészen naiv. Pedig van néhány határozottan tehetséges szinészük. A drámai szinházak müsorán klasszikus müvek egyáltalában nem szerepelnek, mert a közönség nincs a klasszikusokhoz nevelve.

A mozgóképszinházak és varieték előadásai u. n. *szekciókra* vannak beosztva. Rendszerint 4—6 szekcióból áll naponta az előadás. Mindegyik szekció egy óráig tart és külön-külön is teljesen befejezett műsort nyujt. A közönség teljesen szabadon, nem kötve sem az idő, sem a műsor által 2—3 szekciót is végighallgat.

A szerzői jog védelme Argentinában nincs biztositva, sem zenei, sem szinpadi müre nézve. Idegen könyveket és zenemüveket is leforditanak a szerző engedelme nélkül.

Argentina leghiresebb szinmüirója *Berisso*, akinek egy drámáját magammal is hoztam Budapestre, leforditás céljából és átadtam *Ambrus* Zoltánnak, a Nemzeti Szinház igazgatójának, aki szinrehozataláról dönteni fog.

A mozgókép-szinházak filmjei kizáróan Észak-Amerikából kerülnek Argentiniába, olyan hihetetlen mennyiségben, olyan pazar kivitelben és oly horribilis pénzáldozatokkal, hogy a mi mozgóképüzemeink erre teljesen képtelenek volnának. Több mint 1500 mozgó van Buenos-Airesben, mert itt nem ugy van, mint Budapesten, tudniillik, hogy a tűzoltóság és rendőrség alapos vizsgálata után adnak csak engedélyt szinház és mozgó-nyitásra, hanem minden házban, minden udvarban, tekintet nélkül arra, hogy valamely hely tűz-

veszedelmes-e, vagy sem, nyitható szinház, mozgó, mulató.

Állandóan a leghiresebb amerikai filmművészek szerepelnek, akik ma már többszörös dollármilliomosok. Igy William *Hart*, a kiváló cowboy-szinész és William *Farnum*, aki a Hugo Victor *„A nyomorultak“* cimü regényéből alkotott filmdrámában Valjean szerepét játszotta. A filmek kiállitása, a fölvételek teknikája, a képek tisztasága nagyszerü magaslaton mutatják az amerikai film-müvészetet.

Argentinában filmgyár egyáltalában nincs, a filmeket legnagyobbrészt Észak-Amerikából kapják, de szállit természetesen a francia és angol és ujabban a német filmipar is Buenos-Airesbe.

A mozgóképszinházak előadásai már délután fél 3 órakor kezdődnek és éjjel 1-ig tartanak.

Gyönyörü, hatalmas *észak-amerikai plakátok* hirdetik a különböző film-játékokat, mert még a plakátok sem Argentinában készülnek. A plakát-rajzolás müvészete annyira nincs kifejlődve Buenos-Airesben, hogy plakátjaikat is Észak-Amerikában kénytelenek festetni.

Alig egy-két festőmüvész él Argentinában, akiknek a képei meglehetősen kezdeti stádiumban mutatják az argentinai festőmüvészetet. A képeket rendkivül erkölcsös nézőpontból fogják fel a jámbor argentinaiak. Lehetetlen Buenos-Airesben eladni egy festményt, amely mélyen dekolltált ruháju nőt ábrázol, vagy még kevésbbé egy fél aktot, mert senki szalonjában ki nem merné függeszteni. Tiltja az argentinai erkölcsi felfogás. Valósággal pornografikusnak tartják az ilyen képeket, amelyeket eszerint csakis Európát járt, jómódu argentinaiak, vagy künn élő gazdag idegenek vásárolnak.

Négy év óta él künn, Buenos-Airesben egy magyar származásu festőmüvész: *Berény* Rezső, aki évek hoszszu során Párisban tartózkodott, majd Madridba került, ahol lefestette a spanyol királynét és sok főherceget, főhercegnőt. E honfitársam anyagi bajokkal küzd, mert az argentinai ember nem szivesen festeti le magát. Jelenleg néhány magyar portréját festi...

Szobrászatról egyáltalában nem hallottam Argentinában.

Az emberek legnagyobbrészt nem érdeklődnek mélyebben a komoly művészetek iránt.

Éjjel kitódulnak a különböző szórakozóhelyekről és kisvendéglőkbe, kávéházakba mennek, ahol jó friss bécsi virslit, frissen sült kacsát és finom meleg sonkát kaphatnak, vagy ezerfajta szendvicset.

Ilyenkor esténkint lehet látni ezekben az éttermekben, kávéházakban a kivándorlók egyikét-másikát, amint kétségbeesetten járnak egyik asztaltól a másikhoz és keresnek, kutatnak valakit, aki segitsen lerongyolt állapotukban... És senki sem ad nekik semmit. Ridegen, szivtelenül utasitja el magától az argentinai ember a „koldust" és Buenos-Airesben alig akad itt-ott egy ember, aki a nyomorgó embernek egy centavost is adjon. Egyszer csodálkozó kérdésemre egy argentinai ismerősöm azt válaszolta, hogy az államnak van elég intézménye ezeknek a segélyezésére, azért nem adnak Buenos-Airesben a koldusnak semmit. Elképzelhető tehát annak a kivándorlónak a helyzete, aki állást sehol sem kap, aki minden pénzét elköltötte már és ott áll az idegen világban betevő falat nélkül, koldusbotra jutva teljesen. Hogyan keresse föl ez a szerencsétlen ember azokat az intézményeket, amelyeket Argentina koldusai, nyomorultjai számára felállitott? Egy intelligens ember hogyan juthat el a buenos-airesi koldustanyákig? Buenos-Airesben nem lehet koldulni, mert az emberek valósággal elkergetik maguktól a koldusokat.

A nők éjszaka is a legnagyobb biztosságban járhatnak az utcán. Megszólitani őket a legnagyobb veszedelem. Száz eset közül kilencvenben a nő kiáltására egy pillanat alatt összefutnak a járó-kelők, és rendőrnek adják át a vakmerőt, aki egy védtelen nőt inzultálni merészelt. *Legalább 14 napra bezárják az illetőt a rendőrségi fogházba.*

Az éjjeli kávéházakban feltünően sok galiciai zsidónőt lehet látni, ezeken kivül az éjszakai élet női angol, francia, arab, török és görög nemzetiségüek. Legtöbbjük a sok megpróbáltatástól beteg arckifejezésé-

vel kelt szánalmat. Ezek azután találkahelyeket nyitnak, időnként visszatérve Lengyelországba, uj áruért, a leánykereskedelem szörnyü bünét rendszeresen elkövetendő... Végtelenül sajnálatra méltó, elzüllött teremtések ezek a galiciai leányok, napról-napra mind mélyebbre sülyednek az erkölcsi posványban és az argentinai főváros szennyes söpredékévé aljasodnak...

A francia éjjeli pillangók mindegyikének van egy u. n. „*makró*"-ja, ami pesti nyelven *jasszt* jelent... Leirhatatlan ezeknek a szerencsétlen, eltévelyedett francia nőknek a szenvedése ezektől a makróktól, akik állandóan szipolyozzák, zsarolják, szinte a vérüket szijják. Ha egy-egy ilyen eset a rendőrség tudomására jut, dicséretre méltó szigorusággal fogják el a makrót, kényszerutlevéllel hajóra viszik és örökre kiutasitják Argentina területéről.

Az argentinai férfiak általában nagyon heves, indulatos természetüek. Ennek ellenére majdnem mindegyik állandóan revolverrel jár. Éppen ezért ismerőseim figyelmeztettek, hogy mihelyt csoportosulást látok az utcán, rögtön messzire távozzam el onnan, mert a legelső csekély szóváltásnál már lövöldözésre kerül a sor.

Valóban, egyszer az Avenida de Mayón egy kávéházban ültem és ujságot olvastam, amikor künn az utcán, tán 10 lépésnyire tőlem lövés dördült el. Egy argentinai egyszerüen lelőtte a másikat, *mert ez neki — ellentmondott.*

VI. FEJEZET.

Argentina gazdasági viszonyai.

Gazdasági összeköttetés Argentina és Magyarország között. Földbirtokok. Állatvilág. A pénz. A magyarság helyzete Argentinában. A hollandi követség. Gubicza János esete.

Argentina fővárosa a boldog, béke, gondtalan hazája. Csak a tiz év előtti Magyarországhoz lehet hasonlitani azt a jólétet, azt a gazdagságot, azt az eldorá-

dói bőséget, amely ebben az Isten áldotta országban uralkodik. Végtelen rónaságokon rengeti a langyos szellő az aranysárga buzakalászokat, a forró nyárban mérhetetlen mezőségeken, amerre megyünk, amerre látunk, sarló csöngése hallatszik és rendre vágják hatalmas csomókba a hullámzó gabonatenger kalászait...

A mezők és a beláthatatlan legelők, melyeken millió számra tenyésznek az állatvilág legnemesebb fajtái, adják meg Argentina mérhetetlen gazdasági értékét. Argentina még inkább agrár-állam, mint Magyarország. Gyára sokkal kevesebb van, ipara sokkal fejletlenebb, mint a miénk. A gyártott cikkek legnagyobb részét import utján szerzik meg, de ezzel szemben áll nyersterményeinek hatalmas exportja, állatállományának roppant nagysága.

Buenos-Aires egész aszfaltburkolata európai import. Argentinában a szén olyannyira kevés, hogy villanytelepeiket, vasuti mozdonyaikat nyersolajjal fütik és még ezt a nyersolajat is Európából hozzák be. Gázüzemeik éppen ezért egyáltalában nincsenek. Rendkivül nagy mennyiségben szorul Argentina a petróleum behozatalára, mert a vidéken csakis petroleummal és gyertyával világitanak. A városokban pedig kizáróan villamosvilágitás van, sőt a legtöbb háznál villamos gyorsforralón, vagy pedig nyilt faszén-tüzön főznek.

Künn tartózkodásom alatt sikerült egy buenos-airesi részvénytársasággal Magyarország számára összeköttetést teremteni olyformán, hogy árucsere induljon meg a két ország között, melyben Argentina a nálunk hiányzó nyersterményekkel, Magyarország pedig az itt előállitható iparcikkekkel szerepelne. *A kijelölt nyersanyagok behozatala létkérdés Magyarországra nézve,* mig az általunk adandó cikkek nagy mennyiségben és könnyüszerrel való előállitásuk folytán egyáltalában nem jönnek ránk nézve megterhelés számba.

Ennek az árucserének a lebonyolitására, illetve közvetitésére argentinai honfitársaink nemes áldozatkészséggel ajánlották fel egy bank létesitését, *husz millió korona* alaptőkével, amely összeg csupán az árucsere értékének biztositásául szolgálna.

Argentinában óriási terjedelmü nagybirtokok van-

nak. Egy-egy nagybirtokos kezén 1000—15.000, sőt 20.000 hektár nagyságu földterület is van. (1 hektár = 1 km²). Minden birtok, legyen bár akkora, mint fél Magyarország, drótsövénnyel van körülvéve. Senkinek ezt a drótsövényt átlépni nem szabad, mert aki ezt megtenné, *az életével játszik.*

Ezeknek a roppant nagyságu földterületeknek természetesen nagyrésze müveletlen, parlagon hever, de a kivándorlók *ezekből a földekből* mégsem kapnak semmit megmüvelés céljából, hanem legfeljebb és kizáróan csak Argentina déli részein, a Tüzföld környékén, ahol teljesen nyers és töretlen földek várnak megmunkálásra. *Itt azonban európai ember képtelen a klimával dacolni.*

A beláthatatlan rónaságokon hatalmas buza, rozs és tengeri táblák. A gabonát az argeninai paraszt sohasem kaszával aratja, hanem csakis sarlóval dolgozik. A buzának csak a kalászát sarlózza le, az ott maradt szalmát meg a tengeri szárát is egyszerüen felgyujtja. Sehol sem látni széna- és szalmakazlat, mert az állatok állandóan szabad ég alatt élnek és csak a legelőn táplálkoznak. Éppen ezért istálló sincs egyetlen gazdaságban sem, legfeljebb csak szinek a kocsi és a hátaslovak számára.

Argentina nagyszerü terméseinek csak egyetlen nagy ellensége van: a sáskajárás. Évtizedek óta próbálnak már mindenféleképpen védekezni a sáskák pusztitásai ellen, mind hiába. Ahol egyszer megjelenik a hatalmas, falánk sáskaraj, mérföldekre elpusztul a kitünő gabonatermés.

A buza ára métermázsánkint 25—27 pesos. Mielőtt elutaztam Buenos-Airesből, értesültem a kormánynak ama nagy akciójáról, hogy az állam tisztviselőinek és a munkásságnak *olcsó* lisztet biztositson, amelyre a malmok hajlandóknak is mutatkoznak.

A legelőkön a tehenek, ökrök, marhák, juhok és lovak százezrei láthatók, mérhetetlen kincse, gazdagsága egy földmivelő országnak. A „gauchok“, vagyis a csikósok csalódásig ugy öltözködnek, mint nálunk Magyarországon, bő ingujjban, széles, térdig érő szok-

nyában, pörge, fekete kalappal, amely mellett árvalányhaj lobog, derekukon himzett kendő, csizmájukon araszos sarkantyu ... És népdalokat énekelnek, saját magukat gitáron kisérve ...

Európában nem is tudják elképzelni az emberek, hogy milyen óriási méretüek a távolsági viszonyok Argentinában. Egyik város a másiktól 1000—1500 km. távolságra van. Aztán 3—400 km. távolságig csak beláthatatlan sik mezőségek vannak, apró homokbuckákkal és térdig érő bokrocskákkal, majd a mérföldekre terjedő buza, rozs- és tengeritáblák ...

A napilapok kereskedelmi rovatainak hirdetéseiben állandóan 50—60 árverési hirdetés jelenik meg 5—10.000 darab szarvasmarha, juh és tinó eladásáról. A telivérállatok árai szinte fantasztikusak. *Egy-egy bikáért három-négyszázezer pesost, egy-egy versenylóért másfél millió pesost is elkérnek.*

A kereskedelem lebonyolitása a németek, olaszok, franciák, angolok, osztrákok és magyarok kezében van. Renkivül sok gazdag ember van Argentinában, de nem szabad szem elől téveszteni, hogy azok az idegenek, akik nagy vagyonra tesznek szert, csak a legnagyobb szenvedések árán vergődnek el e gazdagságig, mások pedig csakis nagy európai összeköttetéseik révén képesek magukat fentartani. Manapság egyetlen kivándorló sem számit arra a *biztos eshetőségre*, hogy már *későn* érkezik a dusnak álmodott termés learatására. *Ma már a gyors meggazdagodás Argentinában teljességgel lehetetlen, az ilyen hir a mesék országába tartozik.*

Maga Argentina pedig rendkivül gazdag ország. A bankházak, váltóüzletek kirakataiban aranyakból felállitott gúlák ragyognak és a lehetetlenséggel határos aranyat kivinni az ország területéről. A legszigorubb rendeletek tiltják ugy Argentinából, mint Uruguayból és Braziliából akár saját, akár idegen országbeli aranykészletek kivitelét. Ezek a rendeletek, amelyeket csak nemrégiben adtak ki, valószinüleg *rövidesen éreztetni fogják hatásukat az egész európai pénzpiacon.* Minden hajóutast a legszigorubban, legalaposabbn megvizsgálnak, hogy nem visz-e magával aranyat És ha bármilyen

keveset találnak is valakinél, amellett, hogy elkobozzák, még hozzá irgalmatlanul meg is büntetik.

A napilapok mindennap pontosan közlik az európai deviza-árfolyamokat és a valuta-viszonyokró naponkint ad hiteles, pontos távirati értesitést a new yorki tőzsde.

A kereskedelmi életben honfitársaink meglehetősen nagy szerepet játszanak.

A világháboru kitörése előtt a magyarság buzgó törekvéssel vett részt Argentina gazdasági és kereskedelmi életében, virágzó kereskedelmi vállalatokban, nagy forgalmu bankházakban, mindenütt sok magyar dolgozott.

Mikor azonban a háboru kitört, szomoru sors következett kivándorolt honfitársainkra. Az összes vállalatoktól elbocsájtották a magyar, német, osztrák, bolgár és török alkalmazottakat, az összes hivatalokból eltávolitották őket, mert a franciák és angolok *fekete listát* állitottak össze a középponti hatalmak alattvalóiról és amely vállalat vagy hivatal megtürte kötelékében azt, aki a fekete listán volt, *teljes kereskedelmi blokáddal bünhődött,* nem kapott sem szenet, sem bárminemü árut az ántánt országaiból.

Igy tehát nyomorba taszitották magyar véreinket a fekete lista szerzői. Három éven át irtózatos szenvedéseken mentek keresztül szegény honfitársaink. Némelyek zsákhordással voltak kénytelenek napi élelmüket megkeresni, mások mint nehéz testi munkát végző kikötőmunkások tengették életüket, volt olyan köztük, akinek felesége pusztult el, mert még orvosságot sem tudott vásárolni számára és ebben a rettenetes vergődésben, százezrek borzalmas élettusájában sehol, sehonnan, semmi segitség . . .

És a szerencsétlenségeknek, csapásoknak ebben az áradatában még szerencséjüknek mondhatták azt, hogy Argentina nem engedett az ántánt hihetetlen presszziójának és nem üzente meg a háborut a középponti hatalmaknak. Mert ha ez megtörtént volna, mint ellenséges államok alattvalóival bánnak velük el, internálják őket, ez pedig elviselhetetlen lett volna rájuk nézve.

1914 augusztusában ugyanis Buenos-Airesben rendkivül nagy volt a háborus-pártiaknak a száma.

A helyzet már-már fenyegetővé kezdett válni, amikor a köztársaság elnöke a parlamentben, ahol zajosan követelték a rögtöni hadüzenetet, a következő kijelentést tette:

— Ha Argentina megüzeni a háborut a középponti hatalmaknak, a köztársaság tekintélye nem türheti, hogy Argentina hadviselői mivolta csak papiroson szerepeljen. A hadüzenet után tehát *nyomban elrendelem az általános mozgósitást és Argentina 500.000 embert küld az európai hadszintérre.*

Erre a nyilatkozatra egyszerre elnémultak az összes háborus-pártok és értékkel föl nem mérhető józansággal szavaztak a hadüzenet — *ellen.* Ennek a kijelentésnek köszönhették a középponti hatalmak alattvalói, hogy nem internálták őket, hanem *csak* fekete listára kerültek.

Három évi rettenetes szenvedés után végre, sokan álnév alatt, megkezdhették ujból munkájukat kereskedelmi, üzleti téren.

Buenos-Airesbe érkezésem után már a harmadik, negyedik napon fölkeresett számos honfitársam, akik mindannyian, kivétel nélkül, *keserüen panaszkodtak a régi osztrák-magyar követségre, amely galád nemtörődömséggel intézte a magyarság ügyeit.* Tanácsra szoruló magyar parasztok, utlevelet kérő visszavándorlók *ügyeit minden ok nélkül késleltették, vagy egyáltalában nem intézték el.* Komoly, nagy vád volt ez argentinai külképviseletünk ellen, amely régi osztrák stilus szerint *kötelességmulasztásaival hozzájárult számos kivándorolt magyar ember romlásához, pusztulásához.*

Mert hiszen a háboru első éveiben sem kellett volna oly irtóztató módon szenvedni ezernyi magyarnak, ha az osztrák-magyar követség hivatása magaslatán állott volna. Ha el is bocsájtották őket állásaikból, tanáccsal, utbaigazitásokkal *éppugy kötelessége lett volna a követségnek a magyar honpolgárok segitségére lenni, mint az osztrákoknak.* A követség

azonban, régi osztrák szellemben, gyülölettel kezelte a magyar ügyeket és igy érthető az argentiani magyarság rettenetes fölháborodása és elkeseredése régi külképviseletünkkel szemben.

Ezzel szemben nem tudok méltó szavakat találni annak az embernek dicséretére, aki jóságos szivvel, erős kézzel és meleg rokonérzéssel vette kezébe szenvedő testvéreink ügyeinek intézését. Ez az ember *D'Artillac Brill,* Hollandia argentinai követe, aki 1920 január 21-én a holland kormány utasitására átvette Magyarország, Bajorország és Ausztria érdekeinek képviseletét. Azóta ő intézi magyar véreink minden ügyes-bajos dolgát, végtelen finomsággal, szeretettel és megértéssel.

Fölkerestem D'Artillac Brill urat, aki rendkivül szeretetreméltó, lekötelező udvariassággal fogadott. Amikor Magyarország és kivált Budapest hihetetlen nélkülözéseiről és nyomoráról kezdtem beszélni, a következőket jegyezte meg:

— Rendkivül sajnálom, hogy csak most, öntől nyerek először részletes értesülést Magyarország viszonyairól. Kérem, mondjon el nekem a legapróbb részletekig mindent, ami a magyarságra vonatkozik a háboru kitörése óta! . . .

És én elbeszéltem az argentinai holland követnek egy vérig hajszolt, halálra üzött nemzetnek bubánatos regényét és D'Artillac Brill lélekzetvisszafojtva hallgatta a keresztrefeszitett Magyarország busitó történetét . . .

Amikor ismét a nyomorról, a budapesti gyermekek éhezéséről, rettentő szenvedéseiről beszéltem, csöndesen jegyezte meg a követ, hogy a hollandi lapok sem közölték e hireket, éppugy, mint a buenos-airesiek sem. *Csakis a német és osztrák gyermekek segélyezése érdekében* jelentek meg ezekben a lapokban hosszu cikkek . . .

Megmagyaráztam D'Artillac Brillnek, hogy Budapestről a tudósitások, táviratok állandóan Bécsen keresztül jutnak külföldre és ezeket a táviratokat bécsi érdekek szerint hamisitva továbbitják, ugy hogy az

igazságot sohasem fedik, hanem tudatosan ártanak a magyar ügynek.

Az argentinai magyarságról kezdünk beszélni. D'Artillac Brill mosolyogva, jóságosan mondja:

— Milyen illemtudó, jómodoru emberek . . . Derék jó emberek ezek az itteni magyarok, legyenek akár parasztok, akár más társadalmi osztályhoz tartozók. Azonnal megismerem a magyart, ha belép az ajtón. Igazán, őszintén kedvelem honfitársait, becsületes, munkaszerető emberek mind . . .

És valóban, szimpátiája annyira fokozódott a magyarság iránt, hogy a magyar kérvények, magyar nyelvü levelek és beadványok hiteles forditása céljából *magyar tolmácsot* vett maga mellé.

A magyarokról szólva, még a következő érdekes, jellemző esetet mesélte el a holland követ:

— Egyszer, nemrégiben egy *Gubicza* János nevü magyar paraszt járt nálam és utlevelet kért *Torontál*-vármegyébe, *Magyarországba*. Miután a holland követség addig még semmiféle értesitést nem kapott, a legnagyobb zavarban voltam, mert nem tudtam, hol vannak Magyarország uj határai. Végre nagy nehezen megtudtam, hogy Torontál vármegye *szerb* impérium alá került. Hosszasan magyaráztam tehát a tolmács utján Gubicza Jánosnak, hogy én nem adhatok neki utlevelet, csak a francia követség, amely a szerb ügyeket ideiglenesen intézi, neki pedig szerb utlevélre van szüksége. Gubicza János azonban csak rázta a fejét és hitetlenül nézett rám. Majd lassan, vontatottan megszólalt: „Nem lehet az méltóságos uram. Dehogy is lehet. A méltóságos ur téved. Bizonyosan téved, mert Torontál az Magyarország". És szélesen nevetni kezdett, hogy Torontált én szerbnek hiszem, amikor az magyar. És Gubicza János tántorithatatlanul megmaradt amellett a véleménye mellett, hogy én tévedek, mert *„az lehetetlen"*, azt mondja, *„hogy Torontálban a szerbek parancsoljanak"*. Másnap, harmadnap ujra eljött Gubicza János és mikor már láttam, hogy sehogyse tudom meggyőzni, kiállittattam neki egy utlevelet Magyarországba, hogy majd Budapestről utaz-

zék Torontálba. Ebbe aztán belenyugodott Gubicza János.

Meghatottan hallgattam a követ elbeszélését és Gubicza János esetéből kiéreztem egy dacos, büszke nemzet lelke mélyéből előtörő, harsogó tiltakozását, hogy Torontált nem adjuk és Szepest sem és a Szilágyságot sem . . .

És ahogy Gubicza János, Argentinába kiszakadt magyar paraszt becsületes eszével, egyenes lelkével nem tudta sehogyse megérteni, hogy Torontálban most már a szerb az ur, *ugy nem fogja ezt megérteni soha egyetlen magyar ember sem* . . .

D'Artillac Brillnek pedig azt javasoltam, a megszállott területeken lakó magyarokat csak küldje Budapestre, ha haza akarnak jönni, majd itt eligazitják a dolgukat. Igy a magyarok mégsem jutnak abba a megszégyenitő helyzetbe, hogy szerb és román utlevélért kelljen könyörögniök, ha haza akarnak jönni — Torontálba vagy Biharba . . .

Uruguayban még több magyar van, mint Argentinában. Az itt élő magyar kivándorlottak legnagyobb része földmüveléssel foglalkozó paraszt, vannak azonban mérnökök, gépészek, malomtulajdonosok, földbirtokosok és sok más foglalkozással biró magyarok is. Majdnem mindegyik, akivel csak beszéltem azokról a mérhetetlen szenvedésekről, küzdelmekről beszél, amelyeken keresztülmentek addig, amig végre nyugodt, gondtalan életet biztosithattak maguknak.

Ha Magyarországra jön a beszéd sora, könny lopózik künn élő honfitársaim szemébe. Emésztő, kinzó vágy él mindegyikben, akár szegény, akár gazdag az illető: hazajönni, haza, haza . . . Ha egy hajó Olaszország, avagy Trieszt felé indul, utasai között mindig akad egy-két szerencsés magyar, aki nagynehezen összekuporgatta azt az összeget, mellyel a III. osztályon hazajöhet. Ilyenkor sok, sok magyar kisérő várja a kikötőben a hajó indulását és minduntalan fölhangzik a szomoru kiáltás: „Mondd meg édesapámnak, édesanyámnak, hogy csókolom, ölelem!“ „Csókold meg helyettem a gyermekeket!“ És kivétel nélkül mind

dans la REPUBLIQUE ARGENTINE

La Légation des Pays-Bas à Buenos Aires, chargée des interêts hongrois dans la République Argentine, certifie que le titulair de ce passeport est

____

____

de nationalité hongroise.

Date de naissance: ____________________

Hauteur: ____________________

Cheveux. ____________________

Yeux: ____________________

Visage: ____________________

Ce passeport est valable pour un an pour vayager en:

____

____

Signature du Titulair

____

Buenos Aires, le ____________________ de 192

Le Chargé d'Affaires des Pays-Bas

sirnak . . . és zokogó irigykedéssel néznek a távozó hajó után . . .

Számtalan levelet olvastam, amelyekben szegény, nyomorgó argentinai magyarok jómódu kereskedőktől, börziánerektől pénzt könyörögnek azért, hogy megválthassák Triesztig hajójegyeiket. És e gazdag emberek évenkint ezer és ezer pesost áldoznak erre a célra . . . Magyar véreink ilyenkor a szenvedésektől ruházatban és lélekben lerongyolódva jönnek haza . . .

VII. FEJEZET.

Mozgalom a magyarországi gyermek-nyomor enyhitésére.

Felhivás Argentina népéhez. A gyüjtés meginditása. A budapesti postások felhivása. Köszönet Argentina lakosságának. A holland követ levele. „Magyar"-Egyesület Buenos-Airesben.

D'Artillac Brill kérésemre már a beszélgetésünket követő napon bizottságot alakitott a budapesti szegény gyermekek nyomor-enyhitési akciójának irányitására. A bizottság elnöke maga a hollandi követ lett. Tagjai: Esteban *Pataky,* a buenos-airesi „Hollandi Bank" főkönyvelője, Elemér *Janovitz* kereskedő és én. Megszerkesztettem az adakozásra való felhivást, amelyet *Janovitz* forditott le spanyol nyelvre. A gyüjtőiveket és a felhivást szivességből, ingyen a Hollandi Bank házinyomdája készitette el. A felhivás szövege a következő volt:

Pedido de SOCORRO para los niños de Budapest

! Mitiguemos su miseria! ! Aliviemos su desgracia!

Hungría — en otras épocas tan rica en producción y que poco antes de estallar la guerra, tuvo la rara suerte de poder festejar el milesimo ano de su existen-

cia — Hungria, con su población pacifica está sufriendo tremendamente en estos últimos tiempos.

Este pobre y desgraciado pueblo, está expuesto ahora a las más horribles privaciones, está expuesto a perecer miserablemente por *hambre.*

!ESTA SIN PAN Y SIN ROPA!

Con orgullosa paciencia, con lágrimas mudas, sin quejarse siquiera, soporta los sufrimientos que la cruel suerte le tiene reservado.

Ninos inocentes, viudas, huérfanos y enfermos, todos víctimas de la guerra, participan de esta inmensa, de esta espantosa miseria, sin culpa alguna.

! Hermanos de la Argentina! Comprended bien lo que decimos: ! son ninos, criaturas que sufren de hambre!

Ninos que en vano buscan elpadre desaparecido, para que les dé el pan cuotidiano.

! Criaturas que imploran una gota de leche!

Mujeres que van a ser madres, ancianos inhabilitados para el trabajo, enfermos en los hospitales, perecen miserablemente por falta de alimentos y de medicamentos.

El que tenga en su corazón un lugar reservado para la desgracia, quien tenga un átomo de sentimientos humanitarios, no puede permanecer indiferente ante tan inmenso tan trágico dolor.

No puede permitir este atroz exterminio.

No debemos, no podemos dejar sufrir ninos y criaturas inocentes por culpa de la fatalidad.

Si no le tendemos una mano misericordiosa, perecerán estos pobres entre horribles sufrimientos por hambre y por frío.

En estos momentos, una modesta camisita, un poco de leche, un pedacito de pan, unos zapatitos, representan la vida, la salud, la felicidad en Budapest, y entre tantas lágrimas traslucirá una sonrisa de gratitud en esas caras inocentes que por millares y millares, han olvidado de sonreir.

Llevará vuestro socorro, vida y alegría a muchos hogares sumidos en la más negra pena.

En nombre de estos pobres apelamos a la nunca jamás desmentida generosidad argentina, suplicando:

! Socorred a los desdichados, a los pobres y hambrientos ninos de Budapest!

EL COMITÉ DE SOCORROS:

Guillermo D'Artillac Brill, Encargado de Negocios de los Paises Bajos, Encargado de los intereses húngaros en la Argentina. **Cangallo 328.**

Esteban Pataky, Contador del Banco Holandés de la América del Sud. **Bmé. Mitre 300.**

Adalberto de Náday, Miembro del Teatro Nacional de Budapest y periodista. **Cangallo 787, 2do piso.**

Elemér Janovitz, Comerciante. **B. de Comercio, esc. 410.**

Se suplica a las personas caritativas quieran enviar su óbolo a cualquiera de los miembros del comité arriba mencionado o al Banco Holandés de la América del Sud.

Donativos en especie, recibe el senor J. Weber, Yatay 948.

Magyarra leforditva e felhivás igy hangzik:

Enyhitsünk Budapest nyomorán!

Magyarország, ez a gazdag földmüvesország, amely ezer év óta élt határai között, 6 év óta a leggyötrőbb szenvedéseken megy keresztül. Határai megnyirbálva, lakossága lerongyolva, nélkülözve, éhezve, nemes türelemmel, némán és panasznélkül viseli el a sorstól rámért rettentő csapásokat. De miért kell ebben osztozni az ártatlan gyermekeknek, özvegyeknek és árváknak, akiket a világháboru és az egy évig tartó forradalom tizezrével teremtett?!

Emberek, értsétek meg, gyermekek éheznek!

Gyermekek, akik elvesztették kenyérkereső apjukat, csecsemők, akik nem ihatnak tejet, aggok, akik képtelenek dolgozni és kórházi betegek, akik orvosság hijján pusztulnak el.

Akinek szive van, akiben csak egy csöpp szeretet lakozik, nem nézheti ridegen ezt a borzalmas pusztulást az ártatlanok sorában.

Miért kell szenvedni, éhezni, fázni, nyomorultan elpusztulni a kis ártatlan csecsemőknek, iskolás gyermekeknek a mostoha sors miatt?

Ma Budapesten egy pici pár cipőcske, egy fél liter tej, néhány darab cukor, egy pici ingecske életet, egészséget, boldogságot jelent és könny helyett mosolyt a pici babák arcán.

Argentina lakosságának nemes gondolkodására hivatkozunk, amikor kérve-kérjük:

„Segitsetek az éhező, nyomorgó budapesti gyermekeken!“

A segitő-bizottság.

E felhivást a hollandi követ rendkivül meleghangu levél kiséretében küldte el az összes napilapoknak. Az argentinai ujságok már előbb is szivesen fogadták ilyen irányú cikkeimet, sőt mint már említettem, a La Union közölte az aradi gyermekek egy menekülő csoportjának a képét is. A gyüjtési felhivás egy napon jelent meg a La Nacionban, a La Prensában, a La Epocában, La Unionban, La Diarioban, La Rason ban stb. és végül a *La Capitalban Rosario* városában.

A gyüjtőiveket szétküldtük egyesületekhez és magánosokhoz és megindult a gyüjtés lelkes munkája.

Május 7-ikéig, elutazásom napjáig, amint azt egy bizottsági ülésen megállapitottuk, az akció eredménye *8500 pesos.*

A magyar nemzet hálájának egyszerü megnyilvánulásaképpen ideirom a nagylelkü adakozók névsorát:

Elemér *Janovitz* 500 pesos, Genaro Garcia 1000, Federico Seeger 100, Guillermo *Auspitz* 500, Arnoldo *Wolf* 500, Ignacio *Pillitz* 300, Carlos *Reisz* 300, Eugenio *Pillitz* 200, N. N. por Intermedio del Sr. Bartolo Bernhard 200, W. d'Artillac Brill 100, Gaspar Ravena 20, Noberto Muga 10, J. Zwart 500, N. N. 30, T. Penay Cia 10, Luis Kelety 30, Ninos de Salto Grande 57, Banco Holandés 1500, Banco Espanol 500, E. Danon 50, E. *Murmann* 35, D. E. Raffo 10, E. *Pataky* 100, Henry Simon 100, Juan Weber 100, Luis R. Scheiner 1000 pesos (en comestibles), Enrique

Minor 10, E. Long 50, V. Pedernarte 50, Alfredo Koetting 20, *L. Lajos* 50, Emil *Lantos* 200, Sdad. Gral. de Exportation 300, Carlos *Lantos* 20, Walter *Schlesinger* 10, Rodolfo *Berény* 10, J. S. Gardey 3, T. M. y L. M. 1, O. M. Martelli 3, M. M. y P. F. 3 pesos.

Ebből az összegből 7000 pezót a hollandi bank táviratban a bécsi hollandi követségnek küldött el. Az akció egyházi (templomi) gyüjtésének összegéből 100.000 lira küldetett Budapestre Rómán át a pápa közvetitésével. Az Ausztriának szánt küldeményből 1000 pézó értékü áru küldetett a budapesti inséges gyermekek megsegitésére Amszterdamba, a honnan az ottani bizottság fogja Budapestre irányitani. A buenos-airesi zsoké-klub pedig d'Artillac Brill kérésére megigérte, hogy adminisztrációs évének lezártával (azóta már megtörtént) néhány ezer pezóval fogja a segitő akciót támogatni. A buenos-airesi német nők egyesülete havonként 1500—2000 liter kondenzált tejet fog küldeni a budapesti gyermekeknek.

Végül Schwimmer Sándor amerikai polgár, aki ezidő szerint Buenos-Airesben tartózkodik, ahova üzleti elfoglaltsága szólitotta és akinek a felesége, született Stick-Szabó Gizella debreceni születésü magyar nő, a legnagyobb elismerésre méltó módon önálló gyüjtő-akciót inditottak előkelő és gazdag ismeretségük körében Budapest kórházai és szegény gyermekei részére. Ez akció már eddig összegyüjtött áruinak értéke meghaladja az egymillió koronát.

Az áruk szállitására ugy a hollandi, mint az olasz követ a legmesszebbmenő segitséget nyujtják azzal, hogy az árukat tartalmazó ládákat, akár olasz, akár hollandu hajókon, ingyen fogják szállitani. Az árukat Schwimmer ur feleségével személyesen fogja augusztus folyamán Budapestre hozni. Igy hát az általam meginditott akció eddigi pénzértéke a legminimálisabb számitással 3 és egynegyed millió koronát tesz ki. Mielőtt hajóra szálltam volna, hogy hazámba visszatérjek, /természetesen nem mulasztottam el, hogy hálás köszönetet mondjak a magyarság nevében ugy a sajtónak, mint pedig D'Artillac Brill követ urnak, aki az egész akció lelke és legfőbb mozgatója volt. A

buenos-airesi lapok május 4-iki számában jelent meg a magyar nemzet köszönete Argentina lakosságának, még pedig a következőképpen:

EL SOCORRO A LOS NIÑOS DE BUDAPEST

El viernes próximo se embarcará de regreso a Europa el Sr. Bela de Naday, que vino como comisionado de la Cruz Roja húngara. Con motivo de su partida, el precitado senor nos ha dirigido la siguiente carta:

Muy distinguido señor director de La Nacion: Después de dos meses de estada en ésta, vuelvo ahora a Budapest y ruego a usted, muy estimado señor, tenga la bondad le permitirme que me despida de usted con algunas palabras.

Ante todo me tomo la libertad de pedir a usted respetuosameute exprese mi sincero infinito agradecimiento a todos aquellos periodicos y redactores que tan desinteresadamente han puesto su actividad a disposición de la acción de ayuda para el alivio de la extremada miseria y hambre que nuestros niños sufren en Budapest y que tan buen éxito ha tenido.

Me han comunicado que ya han sido enviadas a Budapest las 100.000 liras que fueron recoleciadas en los círculos eclesiásticos, cemo también los 7000 pesos que resultaron de una colecta particular.

Una muy generosa familia radicada en ésta dedicó, mediante colectas de articulos generales y de alimentación, valores que sobrepasan el importe de 10.000 pesos.

Permitame usted que en nombre de la nación húngara exprese momentáneamente, por intermedio del importante diario que usted tan dignamente dirige, mi más profundo agradecimiento a todas aquellas bondadosas y nobles personas que han sentido con nosotros la desgarradora miserai de nuestros pobres nifios desvalidos, y que con tanto celo se mostraron dispuestas a aminorar tan terrible angustia, que debe conmover hasta al ser más inhumano.

Hungria sufre desde hace seis afios inocentemente y de un modo intenso. Desgarrado, el pais lucha contra un destino injusto, vengativo y descorazonado. Y en estos momentos saturados de desgracia para nuestra patria, los ciudadanos de Buenos Aires ofrecen un auxilio salvador a nuestros nifios, viudas, huérfanos y enfermos que sufrén.

Esta noble y desinteresada acción hace deudora a la nación húngara de su más sincerc agradecimiento a favor de estos magnánimos filántropos.

Como corresponsal del periódico „Budapesti Hirlap“ saludo en nombre de éste a la prensa de Buenos Aires y a sus colaboradores con simpatia de camarada, rogándoles dispensarme también en lo futuro su tan amable apoyo.

EL SOCORRO A LOS NIÑOS DE BUDAPEST

Agradecimiento a la representación de Holanda

Subscripto por D. Bela de Naday, corresponsal del diario húngaro „Budapesti Hirlap", se ha recibido en la legación de los Países Bajos una nota en la que aquél expresa su profunda gratitud hacia el encargado de negocios „ad interim" del reino, don Guillermo G. E. d'Artillac Brill, por su eficaz empeño demostrado para aliviar la situación de miseria en que se hallan los niños hambrientos de Budapest.

Informa el aludido corresponsal que su primer deber al llegar a Hungria para donde se embareará el 7 del corriente, será poner en conocimiento del gobierno húngaro y del intendente municipal de Budapest la noble actitud de los Paises Bajos con motivo de la circunstancia expresada.

Entretanto, anade el señor Naday, se hace un honor en reiterar su sincero agradecimiento en nombre de la nación húngara y de sus niños desvalidos.

Mindkét cikk a La Nacionban jelent meg, az elsőnek magyar szövege igy hangzanék:

Mélyen tisztelt Főszerkesztő Ur! Most, hogy két hónapi itt tartózkodás után visszautazom Budapestre, engedje meg, hogy néhány szóval elbucsuzzam.

Nagyon kérem Főszerkesztő Urat, tolmácsolja hálámat és forró köszönetemet azon hirlapoknak és hirlapiróknak, akik előmozditották a budapesti éhező gyermekek javára inditott segitő-akció sikerét. Tudomásom szerint a mai napig az egyházi gyüjtések összegéből 100.000 lira, a polgárság adományainak összegéből 7000 pesos küldetett Budapestre. Ezenkivül tudomásom van egy nemesszivü házaspár folyamatban lévő árugyüjtéséről, amelynek értéke már eddig meghaladja a 10.000 pesost.

Engedje meg Főszerkesztő Ur, hogy ideiglenesen ezuton mondjak köszönetet a magyar nemzet nevében azoknak a nemesszivü emberbarátoknak, akik átérezvén ártatlanul szenvedő gyermekek nyomorát, készséggel hozzájárultak adakozásukkal ennek a nyomornak az enyhitéséhez, amelynek láttára a legkeményebb szivü emberek szeme könnybe lábadt. Magyarország hat év óta szenvedi a legártatlanabbul a legrettentőbb katasztrófákat. Ideiglenesen szétmarcangolt állapotban küzd az igazságtalan, boszuálló, szivtelen sors csapásaival szemben. És ebben a rettentő nyomorában nyujt segitséget Buenos-Ayres nemesszivü polgársága az ártatlanul szenvedő gyermekei, özvegyei, árvái és betegei részére. Ezzel a nemes, szeretetteljes, önzetlen cselekedetével örök hálára kötelezte a magyar nemzetet. A *Budapesti Hirlap* nevében — amelynek tudósitója vagyok — kollégiális szeretettel üdvözlöm a buenos-airesi hirlapokat és hirlapirókat, és bucsuzóul kérem továbbra is szeretetteljes támogatásukat.

Náday Béla.

A második cikkben *D'Artillac Brill,* holland követhez intézett köszönő-levelemet közli a La Nacion, mely igy szól:

Méltóságos Uram!

Május 7-ikén visszautazom Budapestre. Hazaérkezésem után első kötelességemnek fogom tartani, hogy azonnal közöljem a magyar kormánnyal és Budapest polgárságával Méltóságod áldásos és eredményes munkáját, amellyel a budapesti szegény, éhező gyermekek nyomorát enyhitette.

Addig is, amig a magyar kormány és Budapest székesfőváros polgársága a kellő formában nem fejezheti ki köszönetét, fogadja Méltóságod a magyar nemzet nevében határtalan hálámat és forró köszönetemet önzetlen, szeretetteljes fáradozásáért, amellyel a magyar nemzetet örök hálára kötelezte.

Mély tisztelettel:
Náday Béla.

E soraimra Hollandia követe a következő levéllel válaszolt:

Légation Royale
des
Pays-Bas. Buenos-Aires, le 2 Mai 1920.

Cher Monsieur de Náday!

Au moment de votre départ pour la Hongrie, je ne puis pas laisser de vous remercier personnellement et aussi de la part de la Commission pour le secours à Budapest, de votre aimable coopération.

Nous avons maintenant reçu en argent plus ou moins Pesos 8500.—, dont Pesos 7000.— ont été déjà envoyés par intermédiaire de la Banque hollandaise. En comestibles il nous est parvenu une donation d'une valeur de Pesos 1000.— Les comestibles seront embarqués gratuitement dans le vapeur „Hollandia“ el envoyés de la Hollande à Budapest par intermédiaire d'une commission aux Pays Bas.

La quête dans les églises a produit 100.000 lires, qui sont envoyés a Rome.

Le yockey club m'a promis à la fin de son année administrative une donation de quelques mille pesos, de manière que notre travail en commun va donner un résultat satitfaisant.

Vous souhaitant un bon voyage et un heureux retour à votre pays, je profite de cette occasion pour vous réitérer les assurances de mes sentiments les meilleurs.

D'Artillac Brill.

Magyar nyelvre leforditva e levél igy hangzik:

Holland Királyi Követség,

Buenos-Ayres, 1920 május 2.

Kedves Náday Ur!

Magyarországba való elutazásának pillanatában nem mulaszthatom el, hogy ugy a magam, mint a Budapest segélyezésére alakult bizottság nevében köszönetemet fejezzem ki szives közreműködéséért. Eddig készpénzben kb. 8500.— pesost kaptunk, mely összegből 7000 pesos a Hollandi Bank utján már elküldetett. Élelmiszerekben 1000.— pesos értékü adomány érkezett hozzánk. Az élelmiszerek ingyen fognak elszállittatni a „Hollandia" gőzösön és Hollandiából Budapestre egy hollandi bizottság fogja azokat elküldeni. Templomokban lefolytatott gyüjtés 100.000.— lirát eredményezett, mely összeg Rómába fog küldetni.

A zsoké-klub igéretet tett nekem, hogy üzleti évének végével néhány ezer pesost fog adományozni, ugy, hogy közös munkánk kielégitő eredménnyel fog végződni.

Jó utazást és szerencsés megérkezést kivánva, felhasználom ezt az alkalmat hogy ujból kifejezzem Önnek legőszintébb tiszteletemet.

D'Artillac Brill s. k.

Kiadtam a holland követ ur levelét, hogy maradandó dokumentuma legyen annak a nagyszerü rokonérzésnek, mellyel *egy idegen külképviseleti hatóság Magyarország irányában viseltetik.*

Meg kell azonban jegyeznem, hogy *égetően sürgős az argentinai önálló magyar külképviselet mielőbbi megszervezése.*

A gyüjtésekkel kapcsolatban meg kell még emlitenem a következő esetet:

Április elején felkeresett lakásomon *Barát* Antal, a *Budapesti Hirlap* egykori munkatársa, aki most a buenos-airesi főposta internacionális levelező-osztályának forditója. Elmondotta, hogy a *budapesti postásoknak az argentinai postásokhoz intézett segélykérése megérkezett Buenos-Airesbe* és az ő kezeihez jutott forditás céljából. Barát Antal szeretettel üzeni a budapesti postásoknak, hogy a buenos-airesi postaigazgatóság *megkezdte számukra az általános gyüjtést.*

Amikor az *argentinai nép* meleg rokonérzéséről, áldozatkész szivességeiről irok, nem mulaszthatom el,

hogy a buenos-airesi *magyar körről* néhány szóval megemlékezzem.

Ezt a magyar kört hivatalosan *Délamerikai Magyar Körnek* hivják, ez az egyetlen magyar egyesület Argentinában. A *Circulo Ungaro Sud-Americano* arról nevezetes, hogy csak a tapasztalatlan és a helyi viszonyokkal egyáltalán nem ismerős magyarok a tagjai, a jobbmódu és intelligens magyarok közül *senki.* Az egyesület elnöke valami *elcsapott fogteknikus* Budapestről: *Brunner ur.*

Összes argentinai magyar ismerőseim figyelmeztettek nem sokkal megérkezésem után, hogy ne keressem fel ezt a *hirhedt* „magyar" kört. Többek között maga a holland követ mondott el egy nagyon jellemző esetet a „magyar" körről.

Amikor a holland kormány megbizásából átvette a magyarok, osztrákok és bajorok ügyeinek intézését, ugy az osztrákok, mint a bajorok künn levő egyesületei, klubjai azonnal tisztelegtek a követnél, *csak Brunner urék nem.* A „magyar" egyesület főtitkára *Löw* úr . . .

Bár ez a sértés, ez a modortalanság éppen azzal az emberrel szemben, aki oly nagy szeretettel karolta fel a támasz nélküli magyarság ügyeit, bántotta is egy kevéssé D'Artillac Brillt, mégis — bár én kértem, hogy ne tegye — *elküldött egy gyüjtőivet Brunner-Löwéknek,* hogy gyüjtsenek, mint *magyar* egyesület, a budapesti nyomorgó, éhező gyermekek javára. És mit tettek Brunner-Löwék? *Megjegyzés nélkül visszaküldték az üres gyüjtőivet a holland követnek!* . . .

És ez a Brunner ur, aki ezt a *hazaárulásszámba* jövő cselekményt elkövette, aki még *magyarnak* meri magát odakünn nevezni, *magyar konzul akar lenni Buenos-Airesben!* . . .

Valósággal pirultam, szégyeltem magamat önmagam előtt, hogy emberek, akik elég vakmerőek ahhoz, hogy bitorolják a „magyar" nevet, noha semmiféle érzelmi kapocs köztük és a magyarság között nincs, kislelküségükkel, hazafiatlanságukkal igy ártanak az elcsigázott magyarság ügyének . . .

Az argentinai zsidóság tekintélyes adományai — a budapesti szegény, gyermekek részére hatalmas tiltakozás volt a züllött gondolkodásu Brunner-Löw urék eljárására.

Általában, Buenos-Aires lakossága egész ott tartózkodásom alatt páratlanul szives rokonérzést tanusitott a szenvedő magyar nemzettel szemben. Az emberek kedvesek, előzékenyek, barátságosak és udvariasak voltak, bármikor, bármilyen esetben készséggel szolgáltak utbaigazitással, ugy, hogy az argentinai nép lelkes barátja lettem három hónap alatt... Talán csak *hajdan* a *régi* franciákban volt ennyi charme, ennyi kedvesség és finomság, ennyi nemes érzés...

VIII. FEJEZET.

Hazautazás.

Ostrom a hajójegyért. Bucsu argentinai barátaimtól. A „Sofia“ elindul Trieszt felé... Találkozás a kivándorolt osztrák tisztekkel. Vihar a tengeren. Megérkezés Triesztbe. Itthon. Tanácsok kivándorolni szándékozók részére.

Hat hónapra szólt a szabadságom, amelyet a budapesti Nemzeti Szinháztól kaptam, igy tehát április végén már készülődnöm kellett a hazautazásra. Az Európába induló hajók jegyeit általában már 3—4 hónappal az indulás előtt eladják és igy hihetetlen nehézségekbe ütközik hajójegyhez jutni. Elképzelhető azoknak a szegény, szerencsétlen kivándorlóknak a helyzete, akik valahogy, irtózatos küzdelmek, nehézségek árán összekuporgatták a *visszautazás* költségeit és amig a hajójegyre várnak — *felélik a jegy árát.*

Valóságos harc után, csakis az olasz és holland követ közbenjárására sikerült a „*Sofia*“ nevü hajóra egy első osztályu jegyhez jutnom.

És megindult a bucsuzások hosszu sorozata... Tizennégy napig bucsuztattak a buenos-airesi magyar

családok végtelenül kedves vendégszeretettel és szivességgel. Itt is, ott is könnyek között kértek, hogy vigyem el levelüket édesanyjukhoz, édesapjukhoz, lányuknak, testvérüknek, rokonuknak . . .

Egy magyar mérnök 2 aranyat (200 dollárt) küldött édeanyjának azzal a megjegyzéssel, hogy „egyék helyette turóscsuszát és paprikáscsirkét, mivelhogy e régi, jó, igaz magyar eledelhez nem igen lehet odakünn hozzájutni, mert nincsen jó magyar konyha, magyar szakácsné . . .“

Végre elérkezett az indulás napja. Nagy, nagy öröm fogott el, a lelkembe végtelen honvágy lopózott és teljesen urrá lett bennem a családom utáni mérhetetlen vágyakozás . . . És minél jobban örültem az elindulásnak, annál szomorubbak lettek argentinai ismerőseim, magyar barátaim . . . Lázasan csomagoltam, szinte vadul az utazás nagy örömétől egymásra dobáltam holmijaimat, rendetlenül, összevissza mindent, nem törődve semmivel, csak azzal, hogy végre haza mehetek, haza, Magyarországba, Budapestre, amely minden nyomoruságával, sötétségével és elaléltságával mégis csak a miénk, az enyém és én az övé vagyok teljesen . . .

Ismét a kikötőben. Sok ezer ember a hajóállomáson, a visszavándorló spanyolok, németek és olaszok kisérői, a sok különböző szin összefolyt előttem és szavak sokféle nyelven, nevetés, kacagás, sirás és elcsukló zokogás, tört bucsuszavak, kiáltások, a matrózok jeladásai, sok, sok üzenet a Tengerentulra . . .

Május 7-én este 7 órakor indult meg a Sofia (azelőtt *Hohenberg Sofia)* Európa felé. Utasainak száma 1360 volt. A hajó parancsnoka, Ettore *Zar* nagyszerü rendet és tisztaságot tartott fenn mindvégig a Sofián. Szivós ereju, kemény parancsnok volt Ettore *Zar*, a matrózok hüséggel engedelmeskedtek rendelkezéseinek. A Sofián uralkodó állapotokat össze sem lehet hasonlitani a Columbiával. Az utasok kivétel nélkül szerették, tisztelték a kapitányt.

Egy nápolyi asszonyt is vett fel többek között a hajó, aki miután az ujvilágban megszülte gyermekét, megelégelvén a kivándorlás gyönyörüségét, hazájába

tért vissza. Ez az asszony rettenetesen szennyes, piszkos állapotban került a hajóra, ugyannyira, hogy a parancsnok, aki pedig a piszkos látványokkal szemben edzett ember volt, annyi szennyes kivándorlót szállitott már hajóján, nem birta el a borzalmas látványt, amint ez az asszony gyermekét táplálta, hanem megbizta a stewardját, hogy *fürösztesse meg.* Az asszony ekkor térdre borulva könyörgött a parancsnoknak, hogy az istenért, csak nem tesz vele ilyen szégyenletes dolgot, ő hat gyermeket hozott a világra, de ilyen csufság, *hogy megfürösszék*, még soha, de soha nem történt meg vele. A kapitány erre, minthogy nem az volt az intenciója, hogy ilyen „szégyent" tegyen rajta, hanem hogy megfürössze az asszonyt, elengedte a fürdést.

Nem hiszem, hogy egy becsületes, tisztességes magyar sertés képes volna olyan rettenetes szennyben fetrengeni, mint ezek a délolasz és délspanyol kivándorlók! . . .

Négy nap mulva *Santos*-ba érkeztünk. Itt nagy meglepetés ért. A kikötőben várt a hajóra a Columbiával kivándorolt 360 osztrák tiszti család közül körülbelül 30, akik *lerongyolódottan, kiéhezve, elcsigázva, minden holmijukat, ékszerüket eladták, csak hogy egy krajcár nélkül visszatérhessenek Európába. A többiek ott maradtak Brazilia sikságain, mezőségein és városaiban szétszórva* . . . Minden képzeletet felülmul ezeknek a szerencsétlen embereknek szörnyü megpróbáltatása. Ők is a már emlitett ügynökök karmai közül szabadultak ki végtelen sok szenvedés, gyötrődés után . . . Sohasem fog ezeknek az embereknek többé eszébe jutni az, hogy — kivándoroljanak Délamerikába . . .

Az Egyenlitőnél hatalmas vihar támadt a tengeren. 15 méteres hullámok tiz órán keresztül hányták-vetették a Sofiát. A hullámok még a hajó kéményén is átcsaptak néha. Sohasem éreztem még oly furcsán magamat, mint ekkor. Sem állni, sem ülni, sem aludni nem lehetett. A matrózoknak is állandóan fogózkodni kell valamibe, mert különben lesöpri őket a vihar a hajóról.

Könyvem mellékletében a viharról képet is köz-

lök, amelyet a hajó gépésze készitett. A Sofia néha 30⁰-os szögben hajlott a tengerhez, majd toronymagasságu hullám kapta a hátára, hogy ismét a mélységbe zúditsa. A sok mentőcsónak ilyenkor valósággal kómikum-számba megy, hiszen ha ilyen vihar alkalmával katasztrófa történnék, képtelenség a mentőcsónakokat használni.

Amikor hajónk a vihar lecsillapultával a gibraltári-szorosba futott be, Spanyolország felől ismét hatalmas szél csapott meg bennünket. Ennek az ellenviharnak tulajdonitandó-e, avagy sem, nem tudom, hogy másnap mintegy 150-en megkaptuk a *spanyolbetegséget,* köztük jómagam is. Szerencsére a betegség könnyü lefolyásu volt, 4—5 nap alatt elmult a hajóról a veszedelem.

És a Sofia röpült a tengeren tovább... *Brindisi* környékén parancsnokunk azt a katonai utasitást kapta szikratávirón, hogy álljon meg Lussin-Piccolo kikötője előtt. Odaérkezvén, egy tengerésztiszt szállt fel a hajóra, tudatván, hogy ez az intézkedés *D'Annunzió* miatt történik, aki ujabban *Fiuméban elzárva lévén, élelem hijján hadihajóival elfogja és kirabolja a Kvarneró-öböl előtt elhaladó hajókat.* Legutóbb is egy kereskedelmi hajóról 800 tonna buzát rabolt el. Ennek következtében Lussin-Piccolótól kezdve Póláig 11 olasz hadihajó és 16 torpedónaszád kisérte a Sofiát, hogy megvédje a fiumei diktátor kalózkodása ellen.

Junius 9-én végre feltüntek a szemhatáron a *Karszt* komor sziklái és a fekete hegyek aljában kéklett Trieszt gyönyörü látképe . . .

Mindenkinek, aki hazájába tért vissza, könnyek szöktek a szemébe . . . zokogó, mámoros öröm vett erőt mindenkin, még a legutolsó matróz is örült, hisz annak is Triesztben volt a családja . . .

És hat hónap után ismét Triesztben voltam. A szállók zsufolva magyarokkal, mindenütt menekült kommunisták és magyarul beszélő árdrágitók.

Junius 12-én megérkeztem Budapestre. Utazásomról és annak eredményeiről azonnal jelentést tettem *Horthy* Miklós kormányzónak, mint a *Budapesti Hirlap* kiküldött tudósitója, beszámoltam utamról

Rákosi Jenőnek, a *Budapesti Hirlap* főszerkesztőjének és a magyar külügyminiszteriumnak.

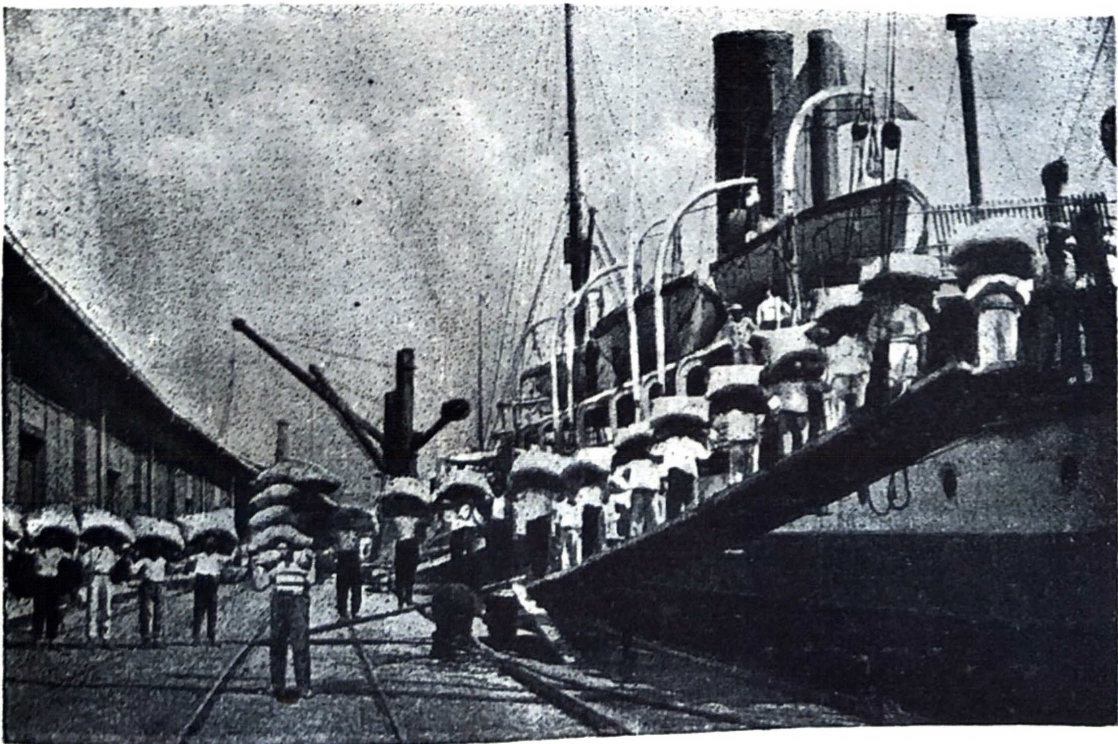
Hazaérkezésem óta száz meg száz ember ostromol ezzel a kérdéssel: *hogyan lehet kiutazni Argentinába?* Ezeknek a kivándorlási lázban égő honfitársaimnak csak egyetlen őszinte tanácsot adhatok.

Bármilyen hivatása legyen annak az embernek, aki Argentinába akar kivándorolni, először is tanuljon meg spanyolul, azután gyüjtsön össze annyi pénzt, hogy legalább másodosztályu hajójeggyel utazhassék ki, vigyen magával akkora összeget, hogy odakünn egy évig munka nélkül kereshessen magának megélhetési lehetőséget és hogy minden körülmények között maradjon annyi pénze, hogy onnan bármikor hazatérhessen. Ez ma körülbelül egymillió korona. És ha ez az összeg netalán rendelkezésére áll az illetőnek, akkor pedig a legokosabban cselekszik, — ha itthon marad! . . .

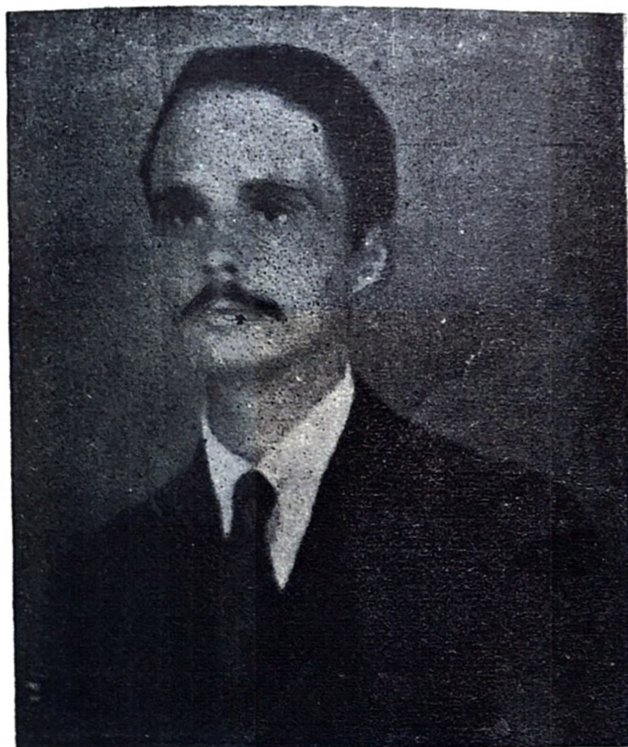

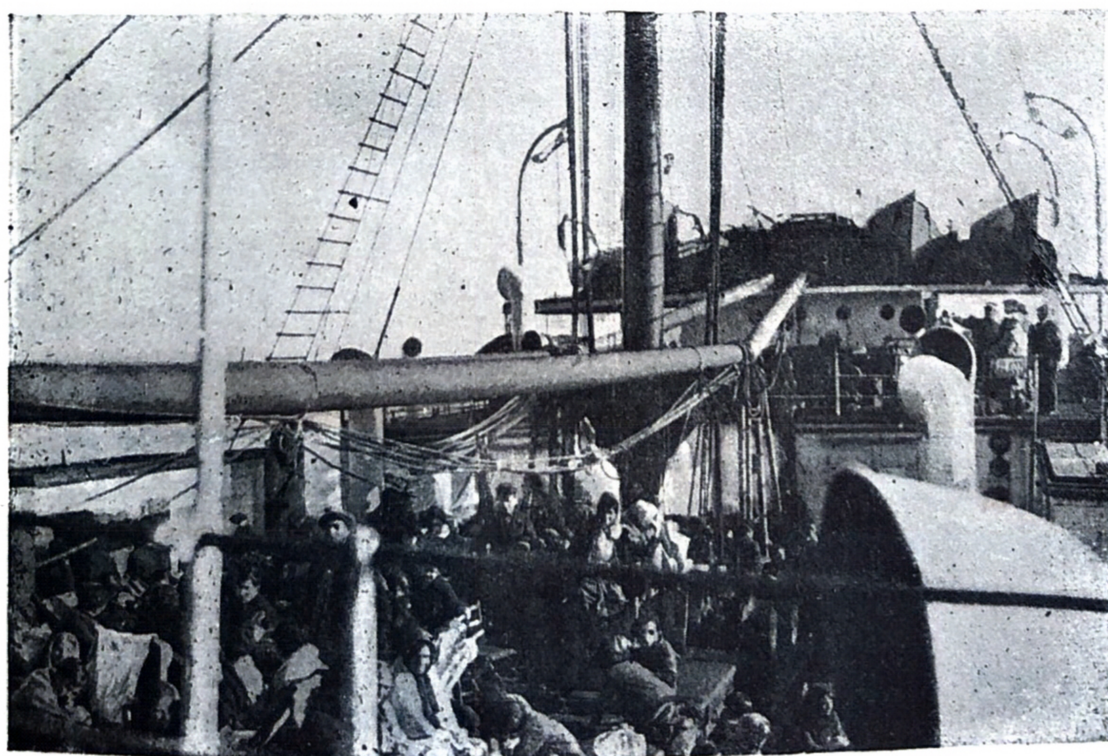
Brazilia. Santos varosának latkepe

Brazilia. Kávéberakodás a santosi kikötőben

Van Balen, a La Nacion belső munkatársa

Kivándorlók a „Columbián“

Buenos-Aires. Az Országház tere farsangi kivilágitásban

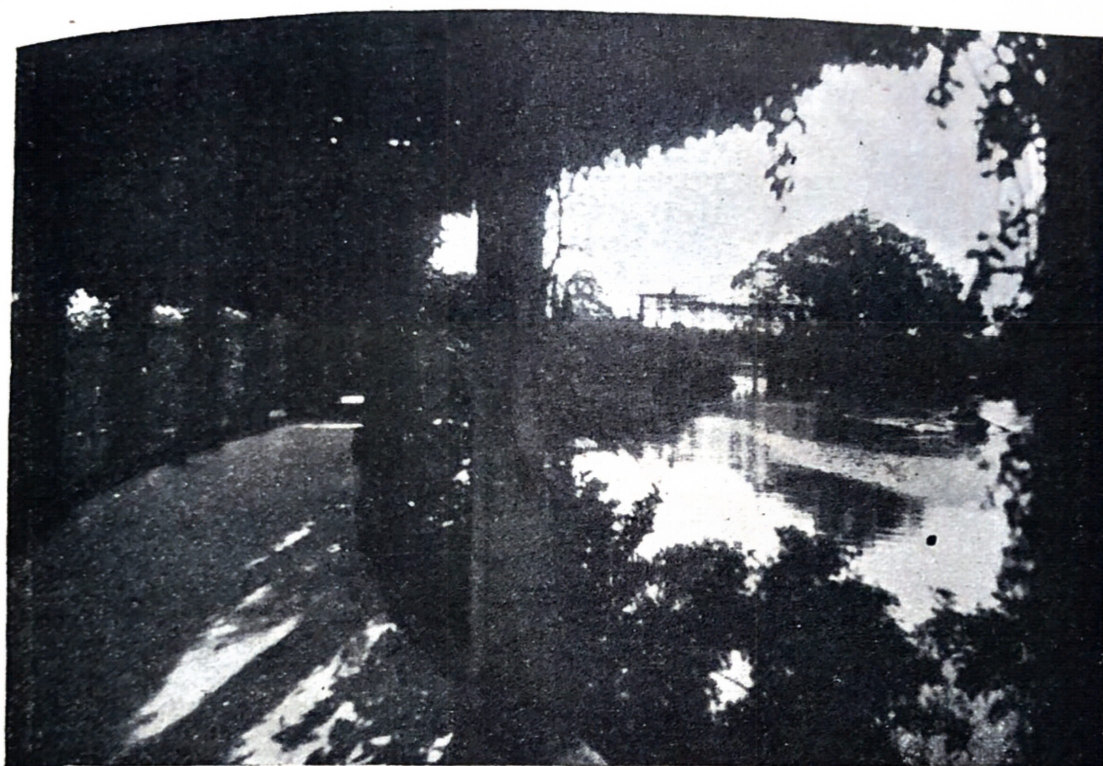
Buenos-Aires. Farsangi kivilágitás az Avenida de Mayon

Buenos-Aires. Avenida de Mayo

Az argentinai lovasság diszfelvonulása a nemzeti ünnepség alkalmával

Buenos-Aires. Ligeti sétatér

Buenos-Aires. A „városligeti“ tó

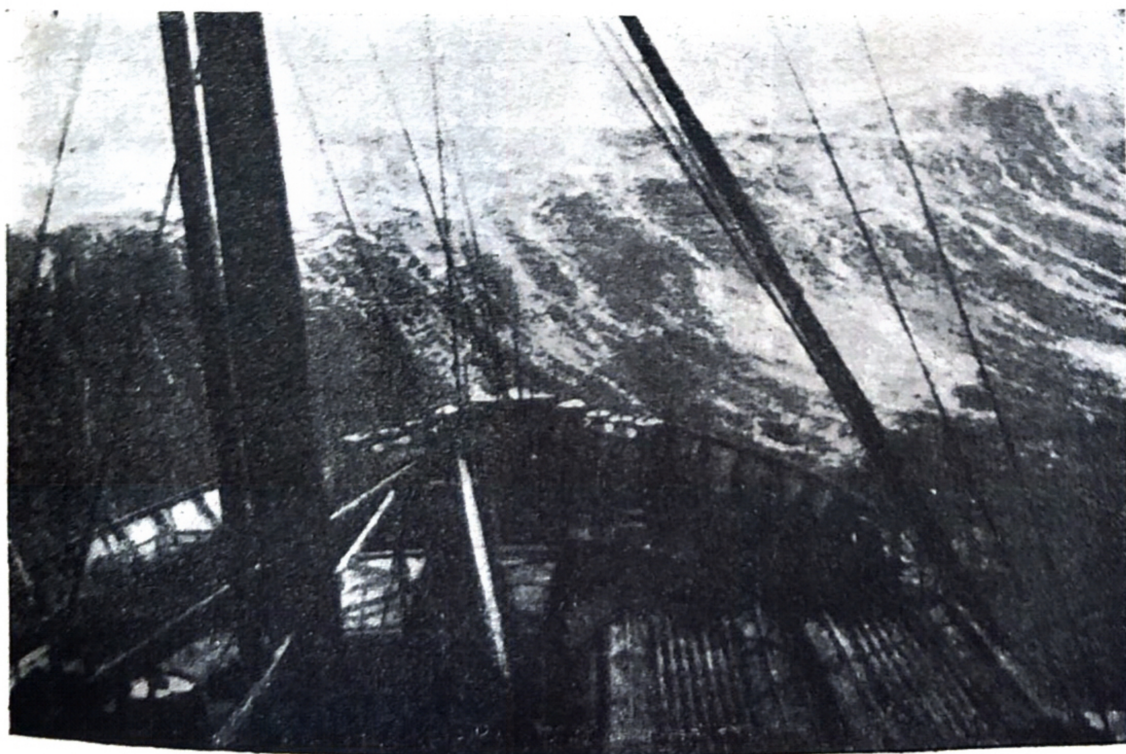
Clarissa Selwinne, az argentinai mozikirálynő

D'Artillac Brill argentinai holland követ és neje

San Paul Roks szigete az Atlanti Oceán közepén az Egyenlitőnél

Vihar a tengeren. A „Sofia“ gépészének felvétele